

Problémy a perspektívy európskej integrácie a Slovenská republika

1. Internacionalizácia spoločenského života

- objektívny základ procesu európskej integrácie

Súčasnému daniu na európskom kontinente dominuje proces integrácie, základy ktorého boli vytvorené procesmi internacionalizácie ekonomiky a neskôr i ostatných sfér spoločenského života. Procesy internacionalizácie predchádzajú integrácii.

Trvanlivosť, pevnosť a rozsah každej integrácie, teda i európskej závisí do značnej miery od toho či výhody, ktoré prináša prevyšujú nad nevýhodami. Iba takýto spôsob integrácie má nádej na trvalosť a úspech. Prax ukazuje, že väčšina pokusov o integráciu krajín, ktoré sa opierali iba o dobrú vôľu alebo o násilné formy vyhovujúce iba niektorým účastníkom tohto procesu sa skončili spravidla neúspechom. Medzi najsilnejšie motívy prointegračného konania krajín patria tie, ktoré majú svoj pôvod vo sfére ekonomiky a prinášajú zainteresovaným urychlený ekonomický rozvoj a ďalšie pozitívne ekonomické efekty.

Objektívny základ pre súčasné integračné procesy sa začali v ekonomickej sfére sa začali vytvárať koncom 18. a v 19. storočí. Ako ukazujú historické skúsenosti významnými impulzmi pre rozširovanie stykov medzi historickými spoločenstvami ľudí boli a sú zásadné zmeny v rozvoji výroby. V dôsledku priemyselnej a technickej revolúcie, ktoré zrodili strojovú veľkovýrobu a veľkopriemysel dochádza k takému stupňu rozvoja internacionalizácie výroby a spoločenského života, že národné rámce sa stali pre úspešný ekonomický rozvoj úzkymi. Medzinárodný obchod a deľba práce sa stávajú nevyhnutnou podmienkou rozvoja modernej priemyselnej výroby.

Priemyslová revolúcia, ktorá priniesla kvalitatívne vyššiu úroveň výroby na základe masového zavádzania strojov si vyžiadala i vyšší stupeň zospoločenšenia práce a výroby. Ak v podmienkach feudalizmu menej rozvinutá výroba podmieňovala výmenu a kooperáciu v obmedzenom rozsahom, napríklad určitého feudálneho územia, potom kvalitatívne nová úroveň výroby založená na strojovej výrobe si vyžiadala

zospoločenšenie a kooperáciu v oveľa širšom rozsahu. Práve v týchto procesoch spočívajú základy vzniku novodobých národov. Nový stupeň výroby v tomto štádiu narážal na feudálnu rozdrobenosť, colné a iné bariéry, ktoré obmedzovali ďalší rozvoj obchodu, kooperácie a del'by práce. Realizácii masovej strojovej výroby bránilo i feudálne pripútanie pracovnej sily k pôde a rozsiahle naturálne hospodárenie. Z týchto dôvodov dochádza v Európe k významným sociálno-ekonomickým i politickým zmenám. Je to odstránenie feudálneho spoločenského systému s jeho bariérami brániacimi ďalšiemu pokroku výroby v procese revolúciách 17. až 19. storočia. V krajinách, kde neboli v stredoveku vytvorené zjednotené centralizované štátne útvary dochádza hlavne v 19. storočí k masívnemu rozvoju procesov národného zjednocovania. Typickými príkladmi uvedených procesov boli Nemecko a Taliansko.

Procesy zásadných ekonomických premien vo sfére výroby sa odrazili i v procese zmien sociálneho zloženia obyvateľ'stva. Nové podmienky zrodili nové záujmy, ktoré sa stali základom nových politických subjektov a ideí. V jednotlivých krajinách začínajú získavať vplyv idey osvietenstva, liberalizmu, demokracie atď. Začína sa stabilizovať nová sociálna štruktúra, nový systém ideí a hodnôt spoločnosti a v neposlednom rade i nové politické usporiadanie spoločnosti.

Sprievodným znakom uvedeného procesu je hlavne vo feudálne rozdrobených krajinách nárast hnutí za zjednotenie národov, ktoré sledovalo jednak ekonomické ciele vo vytvorení veľkých národne orientovaných ekonomík, chránených od ekonomík iných štátov colnými a inými ochrannými bariérami. Zároveň je uvedený proces sprevádzaný vytvorením národných ekonomických infraštruktúr. Vo sfére ideologickej a politickej má veľmi silný vplyv nacionalizmus podporujúci a propagujúci myšlienky národnej výlučnosti, sebaurčenia a jednoty. Vo sfére politiky a hlavne zahraničnej dochádza k intenzívnemu presadzovaniu národných záujmov. Rozhodujúce mocnosti sa usilovali o vymedzenie sfér svojho vplyvu. Proces vytvárania novej medzinárodnej architektúry bol často sprevádzaný konfliktmi medzi jeho jednotlivými subjektami a bol zavŕšený vypuknutím prvej svetovej vojny.

Zdokonaľovanie výroby je však neobmedzené a veľmi skoro už aj národné hranice veľkých štátov prestali poskytovať dostatočný priestor pre ďalšie napredovanie. Strojová výroba si vynucuje na jednej strane kooperáciu stále väčšieho počtu osôb spoločne sa zúčastňujúcich tohto istého pracovného procesu, alebo rôznych, ale navzájom súvisiacich pracovných procesov. Na druhej strane prehĺbvanie delby práce, rozčleňujúcej výrobný proces na jeho jednotlivé časti, ktoré sa osamostatňujú ako špecializované výroby jednotlivých druhov výrobkov a konečne i ako špecializované operácie pri výrobe jednotlivých výrobkov, medzi ktorými sa následkom ich prepojenosti a vzájomnej závislosti vytvárajú početné mnohostranné a zložité väzby a vzťahy. Na určitej úrovni národný výrobný potenciál prestáva mať kapacity na to, aby mohol pokrývať na zodpovedajúcej úrovni potreby svojej ekonomiky. Zároveň každá krajina nemusí disponovať na svojom území celým sortimentom výrobných faktorov (suroviny, vedomosti, zručnosti atď.), ktoré nevyhnutne potrebuje a preto tieto deficity musí riešiť dovozom. Tým sa začína proces internacionalizácie ekonomického života. Procesy internacionalizácie sa v spočiatku rozvíjali iba vo fáze výmeny a to prostredníctvom medzinárodného obchodu, ktorý postupne spájal národné trhy tovarov do svetového trhu, formovanie ktorého bolo na základe strojovej výroby dovŕšené v druhej polovici 19. storočia. Neskôr pod vplyvom ďalšieho rozvoja sa zosilňujúce tendencie k internacionalizácii ekonomického života začínajú prejavovať i prostredníctvom medzinárodného pohybu pôžičkového a investičného kapitálu a pohybu pracovných síl.

Po druhej svetovej vojne sa vo výrobných procesoch začína intenzívne uplatňovanie vedy ako nevyhnutného faktora výroby. Uvedený proces je tiež niekedy označovaný termínom vedeckotechnická revolúcia. Typickými znakmi uvedeného procesu sú automatizácie a kybernetizácia výrobného procesu, použitie výpočtovej techniky, uplatnenie nových syntetických materiálov a nových energetických zdrojov vo výrobnom procese, vznik nových výrobných odvetví atď. Zásadné zmeny vo výrobe spôsobené uplatnením vedy sú veľmi náročné na prostriedky. Je nevyhnutný rozmach

prírodovedných a technických výskumov, ktoré dávajú impulzy pre zdokonaľovanie výrobných procesov. Vedecký výskum si vyžaduje stále nákladnejšie vybavenie technickými zariadeniami, prístrojmi a financiami. Vo vede dochádza k procesom diferenciacie, špecializácie sprevádzané podstatným nárastom počtu vedeckých pracovníkov. V súčasnosti už nie je ani v silách najvyspelejších a najväčších krajín rozvíjať vedecký výskum a aplikovať ho do výroby v celej šírke a na špičkovej úrovni.

Uplatňovaním vedy vo výrobe sa podstatne urýchľuje rozširovanie sortimentu vyrábanej produkcie, jeho obmeny a inovovanie. V súvislosti s týmito procesmi sa neprestajne zväčšuje optimálny rozsah výroby a prehĺbuje sa jej špecializácia vyčleňovaním nových odvetví a odborov výroby. To vedie k tomu, že jednotlivé národné ekonomiky hlavne menších rozmerov, sa vzhľadom ku svojim obmedzeným možnostiam musia stále viac koncentrovať iba na určité výseky celkovej spoločenskej výroby. Je to podmienené tým, že produkcia mnohých, na špičkovej úrovni rozvinutých odvetví alebo podnikov prevyšuje stále vo väčšej miere veľkosť domácej potreby. Na druhej strane rastúcu časť svojich potrieb sú krajiny nútené uspokojovať zvonku. Tak vznikajú ich určité výrobné profily a veľkou mierou určované zameraním výskumu a vývoja. Rastie závislosť jednotlivých krajín na svetovom trhu.

V súčasnosti pod vplyvom uvedených procesov dochádza k vytvoreniu celej bohato rozvetvenej štruktúry medzinárodných ekonomických vzťahov zahrňujúce medzinárodný pohyb tovaru, služieb, kapitálu, pracovných síl, vedeckých a organizačných poznatkov spolu s medzinárodnou kooperáciou v oblasti vedeckého výskumu a vývoja, výroby, odbytu ako aj medzinárodnou spolupracou pri riešení dopravných, surovinových, energetických, ekologických a iných problémov.

Proces internacionalizácie v sfére ekonomiky sa prejavuje i vo forme internacionalizácie vlastníctva, ktorá sa realizuje vytváraním spoločných podnikov ako združení vlastníctva z viacerých krajín. V odbornej literatúre sú takéto podniky označené ako transnacionálne korporácie alebo multinacionálne podniky, či globálne spoločnosti. V minulosti, približne do druhej svetovej vojny, boli aktivity

transnacionálnych korporácií sústredené hlavne na ťažbu alebo získavanie prírodných surovín (hlavne ropy) a pestovanie tropických poľnohospodárskych produktov. Z hľadiska lokalizácie sa aktivity uvedených spoločností sústreďovali najmä na kolónie, kde boli zabezpečené i politické podmienky ich činnosti. V neskoršom období, ako jednotlivé koloniálne krajiny získavali samostatnosť, sa činnosť korporácií v nich skomplikovala. Preto sa ťažisko činností presunulo do priemyslu ale i do sféry služieb a to hlavne bankovníctva. V poslednom období najvyššie formy internacionalizácie reprezentujú tzv. supranacionálne korporácie, ktoré už nie sú striktne viazané na materské krajiny ako v minulosti.

Ďalším znakom vývoja uvedených procesov v súčasnosti je neprestajné zvyšovanie transnacionalizácie a zlepšovanie spolupráce medzi korporáciami. Výsledkom je obrovská koncentrácia kapitálu, ktorá umožňuje rozsiahly vedecko - technický pokrok a investície. Na druhej strane, však uvedené procesy môžu prinášať určité negatívne tendencie vzniku oligopolov v dôsledku čoho sa zoslabujú účinky trhového prostredia. Transnacionálne korporácie môžu dnes skoncentrovať také množstvo kapitálu a ďalších výrobných faktorov, ktoré často presahujú možnosti jednotlivých často i pomerne veľkých národných ekonomík.

Pre procesy internacionalizácie je typické, že nepôsobia v rámci celej zeme s rovnakou intenzitou a v rovnakých formách. Rôzna úroveň ekonomického rozvoja neumožňuje rovnako intenzívnu spoluprácu a v niektorých sférach ju činí dokonca nemožnou. Napríklad rozdielna úroveň v úrovni výrobných základne, alebo vedy a techniky znižuje možnosti kooperácie.

Ďalším faktorom vplyvujúcim na intenzitu procesov internacionalizácie medzi krajinami je vzdialenosť v akej sa krajiny nachádzajú. Spravidla medzi krajinami, ktorých vzdialenosť je nevelká je intenzita spolupráce vyššia ako medzi tými, ktoré sú od seba veľmi vzdialené. I keď je treba poznamenať, že s rozvojom dopravy, spojov a komunikácií je pôsobenie uvedeného faktora oslabované.

Do začiatku 90-tych rokov 20.storočia bola významnou prekážkou rozvoja internacionalizácie existencia dvoch zásadne odlišných ekonomických, sociálnych a politických štruktúr. Táto odlišnosť spočívala v zásadnom rozdieli vo fungovaní ekonomických štruktúr na jednej strane trhové hospodárstvo na druhej strane dirigistická centralistická ekonomika, ktoré spôsobovali "nekompatibilitu" týchto ekonomických systémov a obmedzovala možnosti spolupráce na minimum. Okrem ekonomických faktorov bola izolovanosť týchto systémov posilovaná politickými a ideologickými faktormi. Uvedené objektívne faktory spôsobili a spôsobujú, že intenzita vzájomných vzťahov a prepojenosť medzi skupinami štátov má rôzny rozsah i kvalitu. Spravidla štáty, ktoré spolu susedia, majú približne rovnakú úroveň ekonomického rozvoja, uznávajú rovnaké spoločenské hodnoty, majú úroveň svojich stykov a vzájomnú prepojenosť ekonomík i všetkých spoločenských vzťahov na oveľa vyššej úrovni ako štáty, ktoré uvedené kritériá nespĺňajú.

Procesy internacionalizácie sfér spoločenského života podliehajú historickému vývoju. Podľa miery naliehavosti riešenia určitých problémov na medzinárodnej úrovni a podľa toho, aký je pomer výhod a nevýhod z uvedeného procesu pre určitú krajinu sa ona zapája do procesov internacionalizácie. Uvedené procesy majú dve podstatné dimenzie. Môžu sa rozvíjať "do šírky" to znamená, že zasahujú stále väčší počet zainteresovaných subjektov a potom hovoríme o internacionalizácii, susedskej, subregionálnej, regionálnej, kontinentálnej alebo globálnej. Z historického hľadiska nižšie stupne sa realizujú už dávno. Pre koniec 20.storočia je typický globálny charakter mnohých procesov. Rozvoj internacionalizácie "do hĺbky" znamená, že sa rozširujú sféry a intenzita jej pôsobenia. Od internacionalizácií v ekonomike sa rozširuje na sféru politiky, vedy, techniky, kultúry a postupne zasahuje všetky podstatné sféry spoločenského života.

Intenzita úsilia jednotlivých suverénnych štátov zapájať sa do procesov internacionalizácie v ekonomickej oblasti závisí o toho, či výhody z internacionalizácie ekonomiky, zo zapojenia do medzinárodnej ekonomickej spolupráce prevyšujú nad

nevýhodami vyplývajúcimi z určitej straty vlastnej suverenity. Krajina sa zapája do procesov internacionalizácie vtedy keď zistí, že nemôže všetky svoje existenčné potreby uspokojuivo riešiť vo vlastnom rámci. Spravidla v takejto situácii sa u nej objavuje ochota obetovať niečo svoje výmenou za niečo cudzie. V počiatočných fázach internacionalizačného procesu si z neho štáty selektívne vyberajú to, čo je pre ne výhodné. S rastom intenzity a rozsahu zapájania štátov do uvedených procesov vzniká potreba určitým spôsobom regulovať a cieľavedome usmerňovať procesy vzájomných vzťahov, ktoré sú súčasťou internacionalizácie a zároveň im dať charakter trvanlivosti a dlhodobosti. Pre tieto účely začínajú vytvárať organizačnú a inštitucionálnu základňu svojej spolupráce.

V súčasnosti dosiahli uvedené procesy taký stupeň, že národné reprodukčné procesy sa nielen vzájomne ovplyvňujú, ale začínajú sa i navzájom podmieňovať a preväzovať. Vzťahy medzi národnými ekonomikami, v niektorých regiónoch nadobúdajú takú tesnosť a stálosť, že jednotlivé ekonomiky už nemôžu efektívne fungovať nezávisle od iných, ale len ako časti širšieho ekonomického komplexu.

Keď skupina krajín nadobudla takúto vzájomnú previazanosť nastáva moment, že východiskom ďalšieho napredovania sa stáva vyšší stupeň spoločnej činnosti, ktorým je integrácia. "Komplex integrovaných krajín však nemožno chápať len ako jednoduchý súhrn národných ekonomík. Je novou kvalitou, ktorá z hľadiska výsledkov ekonomickej činnosti zúčastnených krajín zabezpečuje optimálnejší chod reprodukčného procesu, vyššiu produktivitu pri využívaní výrobných faktorov a úsporu času, ktorým spoločnosť disponuje. Integračné procesy vyplývajú z objektívnych zákonitostí rozvoja výroby v epoche VTR, a z rozvíjajúcej sa medzinárodnej del'by práce z tendencie k zmedzinárodneniu hospodárskeho života. Ak má proces integrácie úspešne napredovať v ekonomickej oblasti nevyhnutne vyvoláva potrebu zosúlad'ovania činnosti v politickej, sociálnej, právnej, kultúrnej i bezpečnostnej oblasti. Teda dalo by sa povedať, že integrovať sa môže iba to čo je integrovateľné. V ekonomickej oblasti je podmienkou integrovateľnosti aspoň minimálna zhoda v úrovni rozvoja a fungovania ekonomiky na približnej rovnakej úrovni. Veľmi dôležitou podmienkou integrácie je i

fungovanie ekonomiky na základe rovnakých ekonomických princípov.

Dnes procesy internacionalizácie, ako reálneho objektívneho vývojového procesu vstúpili do štádia globalizácie. Uvedený proces zasahuje alebo ovplyvňuje všetky podstatné stránky spoločenského života. Napriek jeho multidimenziálnosti je však možno v uvedenom procese nájsť jednoznačne ekonomický základ. Tento základ sa riadi princípmi trhovej ekonomiky, čo vtláča procesom globalizácie konfrontačný charakter, činí ich nestabilnými a protirečivými. Na základe analýzy vývoja svetovej ekonomiky na sklonku 20.storočia J.Naisbitt definoval ako jeden z dominantných procesov (megatrendov) tohto obdobia prechod od národného hospodárstva k hospodárstvu svetovému.

Procesy globalizácie a internacionalizácie zasahujú okrem sféry ekonomiky i všetky ostatné podstatné sféry spoločenského života. Z toho, že obidva procesy sú komplexné ako i v dôsledku rôzneho pohľadu na ne, sa v teoretickej rovine možno stretnúť s rôznymi pohľadmi na vzťah internacionalizácie a globalizácie. Niektorí autori dávajú prednosť termínu internacionalizácia pred globalizáciou (Keohane, Milner, Hirst, Thompson). Reprezentanti tohto názoru vo svojej analýze vychádzajú v celku z reálneho faktu splývania dvoch uvedených procesov v súčasnosti. Dnes je skutočne veľmi obtiažne reálne odlíšiť, ktoré javy a procesy patria do sféry internacionalizácie či globalizácie.

Podľa nášho názoru je však v súčasnosti metodologicky ešte stále relevantné jemné odlišovanie uvedených procesov minimálne z dvoch dôvodov.

1. Proces internacionalizácie sa začal rozvíjať historicky skôr ako proces globalizácie, čiže možno konštatovať, že vlastne proces internacionalizácie v štádiu svojho vrcholného rozvoja prerastá do procesu globalizácie.

2. Zo štruktúrneho aspektu sa domnievame, že aj v súčasnosti niektoré procesy majú síce internacionálny charakter, ale nie sú ešte rozvinuté na globálnej úrovni.

Veľmi výrazne pôsobí tlak globalizácie na národné štáty, alebo ich zoskupenia. V danej situácii majú uvedené subjekty prakticky iba dve možnosti, alebo sa prispôbia uvedenej realite, alebo zaostanu vo svojom vývoji. Podľa nášho názoru, okrem iných skutočností tento fakt veľmi výrazne pôsobil ako hlbinná príčina zániku komunistických systémov. Izolácia tejto skupiny krajín od vyspelej technológie, najnovších vedecko - technických informácií, podradné účinkovanie na svetovom trhu, vyčerpanie možností centralistického dirigovania ekonomiky a ďalšie faktory viedli k významnému zaostávaniu za svojimi možnosťami ako i svetovou úrovňou ekonomiky. Uvedené skutočnosti sa odrážali aj v sociálnej, politickej, duchovnej a ďalších sférach spoločenského života.

Práve globalizácia, ktorá do značnej miery pripravila pád komunizmu sa vďaka tomuto pádu môže naplno rozvinúť i v teritóriách, kde mala pred tým iba zanedbateľný vplyv. Zatiaľ za pomerne krátky čas, ktorý uplynul od tejto zmeny však ešte nie je celkom dobre možné zhodnotiť všetky jeho dôsledky.

Popri týchto takpovediac medzinárodných súvislostiach má proces globalizácie v sfére ekonomiky významný vplyv i na tradičné hospodárske funkcie jednotlivých národných štátov. S objektívnym nárastom vplyvu medzinárodného ekonomického prostredia na jednotlivé štáty slabnú možnosti vlád ovplyvňovať svoje ekonomiky do tej miery, a tými istými formami ako v minulosti. Do polovice 70-tych rokov nášho storočia mali vlády pomerne široké možnosti regulácie vlastnej ekonomiky prostredníctvom nástrojov hospodárskej politiky. Vlády takto mali vplyv na prerozdelenie pomerne značnej časti svojho domáceho produktu a zároveň mohli výrazne podporovať svojich výrobcov. Ekonomická kríza 70-tych rokov vyhrotila situáciu, ktorá veľmi výrazne oslabila uvedené možnosti jednotlivých vlád. Úsporné opatrenia nevyhnutné pre udržanie svetovej konkurencii si vynútili obmedzenie sociálnych výdavkov. Neefektívnosť štátnych podnikov pohlcujúcich stále viac dotácií nahradila ich

privatizácia a následné zefektívnenie. Tieto skutočnosti sa vo vyspelých krajinách premietli i do politickej sféry. Nástupom pravicových vlád, ktorých hlavným krédom bolo obmedzenie ingerencie štátu do ekonomiky a podpora maximálneho pôsobenia trhových princípov.

V dimenziách svetovej ekonomiky pôsobenia uvedených tendencií posilnil fakt, že na svetovej ekonomickej scéne získal výrazný vplyv nový silný konkurent Japonsko spolu s rýchle sa rozvíjajúcimi krajinami juhovýchodnej Ázie tzv. "ázijské tigre". Tieto krajiny s podstatne nižšími sociálnymi nákladmi výroby sa stali pre tradičné ekonomické centrá (USA a západná Európa) viac ako nebezpečnou konkurenciou.

Ďalším faktorom, ktorý pôsobí na znižovanie možností zasahovania národného štátu do ekonomiky je rozvoj tzv. informačných technológií. Dnes hlavne v oblasti financií je správna rýchle získaná informácia väčším kapitálom ako tradičné výrobné faktory. Celosvetová výmenná informácia prostredníctvom komunikačných diaľnic a satelitov sa realizuje rádovo v minútach a sekundách. Na svetových finančných trhoch sa denne otočí niekoľko násobne viac financií ako je ročný domáci produkt aj pomerne veľkých a rozvinutých ekonomík. Národné vlády, ktoré sú vo svojom pôsobení obmedzené iba na svoje teritórium často nedokážu v plnej miere a v dostatočnom časovom slede reagovať na celosvetové ekonomické trendy a procesy. Pod vplyvom uvedených skutočností vlády jednotlivých štátov postupne strácajú možnosť jednat' ekonomicky efektívne, ale aj autonómne. Ďalší rozvoj procesov internacionalizácie v súčasnosti charakterizovaným stupňom globalizácie znamená pomalý pokles možností realizovať tradičnú "národnú" hospodársku politiku. Štáty a ich vlády, ktoré podcenili uvedenú objektívnu zákonitosť sa usilujú znásobiť svoj vplyv vytváraním medzinárodných integračných zoskupení na základe medzinárodných zmlúv.

Špecifickým spôsobom ovplyvňujú a možno povedať, že aj obmedzujú relatívnu autonómnosť rozhodovania jednotlivých vlád medzinárodné ekonomické organizácie. Je pravdou, že svetová ekonomika v podstate funguje na základe trhových princípov. V medzinárodnom meradle ako i v rozvoji jednotlivých štátov je nevyhnutné, aby

nedostatky trhu boli dopĺňované a vyvažované určitými cieľavedomými zásahmi. Štáty sa usilujú v rôznej miere ovplyvňovať aj svoje zahranično-ekonomické vzťahy. Pri tomto ovplyvňovaní sa v minulosti usilovali v čo najväčšej miere ochraňovať domácich výrobcov pred cudzou konkurenciou a naopak vytvárať čo najlepšie podmienky pre expanziu svojich producentov na trhy iných štátov. "Medzinárodné ekonomické vzťahy, teda nie sú len produktom trhových síl, ale aj produktom štátnych zásahov". S rozvojom ekonomických vzťahov s kvalitatívne vyšším stupňom zapojenosti jednotlivých ekonomík do medzinárodných ekonomických vzťahov možnosti ingerencie štátov do vlastnej ekonomiky klesajú.

Práve naopak v záujme rozvoja medzinárodných ekonomických vzťahov a stanovenia pravidiel týchto vzťahov štáty vytvárajú medzinárodné ekonomické organizácie. Ak chce štát v tejto situácii profitovať z výhod medzinárodnej spolupráce, musí nevyhnutne rešpektovať rozhodnutia týchto organizácií. Čiže pole autonómnosti jeho rozhodovania sa pôsobením organizácií zužuje, i keď je pravdou, že pravidlá hry v medzinárodnom meradle sú výsledkom konsenzu členských krajín.

Štáty, ktoré odmietajú pravidlá a normy činnosti medzinárodných organizácií strácajú možnosť čerpať z výhod medzinárodnej ekonomickej spolupráce a spravidla na to doplácajú ekonomickým zaostávaním. Príkladom takejto izolácie, resp. obmedzeného zapojenia do medzinárodných ekonomických vzťahov boli v minulosti štáty tzv. "reálneho socializmu" v súčasnosti sú extrémnymi príkladmi uvedeného javu KĽDR, Kuba, Irak a ďalší.

Rozvoj proces internacionalizácie v súčasnosti charakterizovaný stupňom globalizácie, znamená pomalý pokles možností realizovať tradičnú národnú hospodársku politiku. V rámci svojej hospodárskej politiky dnes ešte vlády v rôznej miere využívajúce aj metódy typické pre predchádzajúce obdobie. Ale zároveň je stále viac pre ich úspešnosť potrebná taká činnosť, ktorá vytvára čo najlepšie podmienky pre prístup medzinárodného kapitálu a ďalších ekonomických faktorov. Štáty a ich vlády, ktoré pochopili uvedenú objektívnu zákonitosť sa usilujú znásobiť svoj vplyv vytváraním

medzinárodných integračných zoskupení a rozvojom mnohostranných ekonomických vzťahov.

I napriek vyššie uvedenému však nemožno usudzovať, že by v súčasnosti národné vlády už úplne stratili svoju opodstatnenosť. Pretože procesy globalizácie za historicky pomerne krátku dobu svojho pôsobenia ešte nemali možnosť naplno preukázať svoju schopnosť kvalitatívne pretvoriť existujúci systém medzinárodných vzťahov ako i tradičné chápanie subjektivity a funkcií štátu v nich. Veľmi správne vystihuje uvedenú skutočnosť Philip G.Cerny nasledovne: "Ako poznamenal T.Parsons elementy sociálnej zmeny musia dosiahnuť kumulatívnu prevahu ešte predtým než sa existujúce systémy zmenia. Štát ako inštitucionálna štruktúra teda "nevädne" ..., ale v skutočnosti má nové komplexnejšie funkcie v našom otvorenejšom a vzájomne závislom svete." V kompetencii štátu zostáva plnenie úloh v oblasti udržiavania stability a poriadku spoločnosti, vytváranie optimálnej komplexnej infraštruktúry, prípravy kvalifikovanej pracovnej sily atď. V nových podmienkach si teda udržiavajú význam a narastajú funkcie štátu v oblasti školstva, vedy, výskumu, dopravy, spojov, informačných technológií, ale i v oblasti zachovávaní poriadku vo všetkých sférach verejného života. Práve dosiahnutie vysokej úrovne v týchto oblastiach vytvára podmienky pre využitie zdrojov svetovej ekonomiky ku prospechu vlastnej krajiny.

Procesy zmedzinárodňovania hospodárskeho života v druhej polovici nášho storočia, ktoré vyvrcholili v dynamicky sa vyvíjajúcej ekonomickej integrácii zásadne ovplyvnili aj charakter, rozsah a úroveň vzájomných ekonomických vzťahov medzi štátmi. V súčasnom období takmer každá krajina sveta je pospájaná s inými krajinami tisíckami ekonomických i iných väzieb.

Každá krajina by v prípade prerušenia týchto väzieb utrpela väčšie alebo menšie straty. Jej optimálny rozvoj je od vonkajších ekonomických vzťahov priamo závislý. Problémy iných ekonomík alebo naopak ich úspešné napredovanie sa s istou rezonanciou prejavujú aj v inom štáte. Táto závislosť platí i opačne. V ekonomickej vede sa pre

označenie vzájomnej ekonomickej závislosti štátov používa kategória medzinárodná ekonomická interdependencia.

Teda termín interdependencia chápeme ako **v z á j o m n ú** závislosť danej krajiny od iných krajín, t.z., že na rozdiel od ekonomických a iných závislostí, ktoré existovali aj v minulosti (napr. koloniálna závislosť, závislosť podmanených voči podmaniteľom) má dve stránky. Teda: " 1. na to čo sa deje v iných krajinách, pôsobí ekonomické dianie v danej krajine; a 2. realizácia toho, o čo sa usiluje daná krajina do určitej miery závisí od postupu a politiky iných krajín". / Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že svet sa v podmienkach internacionalizácie, globalizácie a interdependencie stáva jednoznačne unifikovanejším, jednoliatejším a homogenejším. Pôsobenie uvedených faktorov však v sfére ekonomiky, ale ani v iných sférach nepôsobí mechanicky a jednoznačne priamočiaro.

V dôsledku pôsobenia objektívnych, subjektívnych činiteľov je realizácia uvedených procesov v ekonomike ale aj v iných sférach protirečivé, rôznorodé, realizované mnohokrát na základe rôznych záujmov a s rôznymi cieľmi. Veľmi výstižne charakterizoval všeobecný trend v danej problematike R. Robinson: "... najlepšie bude, keď budeme považovať súčasnú globalizáciu v jej najširšom zmysle za formu inštitucionalizácie procesu v dvoch rovinách, ktorý charakterizuje univerzalizáciu partikularizmov a partikularizáciu univerzalizmu." / To znamená, že každá krajina, skupina krajín či iné subjekty vnášajú do procesu globalizácie (ale i internacionalizácie) niečo svoje zvláštne, niečo čo si môžu osvojiť i ostatní a v konečnom dôsledku i celý svet. Miera toho čo a v akej miere môže krajina alebo iné subjekty ponúknuť, resp. čo a koľko z jej ponuky je akceptované je rôzna. Pretože v tejto práci sa zaoberáme predovšetkým ekonomickou dimenziou uvedených procesov ide o také hodnoty, ako sú napríklad nové technológie, spôsoby organizácie práce a výroby, kvalita pracovnej sily, akcent na ekologizáciu výrobných procesov a pod. V ďalších sférach spoločenského života ako sú politika, veda a kultúra ide o iné hodnoty, ktoré budeme analyzovať v nasledujúcich častiach našej práce.

Z druhej strany každý subjekt zúčastnený na uvedených procesoch čerpá z všeobecných hodnôt na základe svojich potrieb zájmov a možností. Dnes je veľmi aktuálne, aby pri každej činnosti zainteresovaných pôsobila zásada "mysli globálne a jednaj lokálne". Teda ide o to, aby jednotlivé subjekty v záujme svojom ale i v záujme ostatných v konečnom dôsledku v maximálnej miere prispôbovali svoje špecifiká celku. Iba činnosť realizovaná v takýchto dimenziách môže byť úspešná pri riešení prakticky všetkých významných problémov súčasného sveta. Ako bolo konštatované vyššie objektívne možnosti zapojenia jednotlivých krajín ako i ďalších subjektov do procesov globalizácie a internacionalizácie ako i ich interdependencia voči ostatným je rôzna. Miera ich zapojenosti závisí od toho, či daný subjekt má predpoklady a teda môže rozvíjať svoje vzťahy voči ostatným a je teda podmienená objektívne. Na druhej strane to závisí i od toho, či daný subjekt chce participovať a do akej miery v uvedených procesoch.

Pokiaľ ide o ekonomický rozmer uvedených procesov medzi najvýznamnejšie objektívne činitele podmieňujúce mieru zapojenosti do týchto procesov patrí ekonomická a celková vyspelosť, veľkosť a sila, teritoriálna lokalizácia, typ ekonomických a iných vzťahov a ich kompatibilita s ostatnými ako aj ďalšie faktory. V subjektívnej rovine možno považovať za hlavných motív k činnosti umožňujúcej zapojenie do procesov globalizácie a internacionalizácie patria výhody, resp. pomer výhod a nevýhod, ktoré zo zapojenia vyplývajú.

Pre reálne procesy internacionalizácie a globalizácie je charakteristické, že výhody z nich vyplývajúce sa väčšinou prejavujú až v konečnom dôsledku. Ako napríklad výhody vyplývajúce z del'by práce, špecializácie atď. Prax ukazuje, že rozvoj týchto procesov priniesol lepšie využívanie svetových finančných a fyzických zdrojov, čo znamenalo, že zapojené krajiny zaznamenali pomerne intenzívny ekonomický rast. Pravdou je však i skutočnosť, že nie všetky krajiny mali z týchto procesov rovnaký úžitok. Spravidla ekonomicky silnejšie subjekty sa usilovali vtláčať svoje záujmy menej silným, poprípade svoje problémy riešiť na ich úkor. Procesy internacionalizácie a

globalizácie sa rozvíjajú v značnej miere na základe trhových princípov, neoddeliteľnou súčasťou, v ktorých je princíp konkurencie aj so svojimi negatívnymi dôsledkami. Preto často vznikajú viac či menej opodstatnené obavy z toho, či zapojenie do týchto procesov nebude znamenať zánik určitých odvetví alebo oslabenie ekonomiky určitej krajiny v konkurencii s inými.

Interdependencia vyplývajúca z rozvoja procesov globalizácie a internacionalizácie, teda prináša krajinám aj určité nevýhody a riziká, ku ktorým patrí pokles nezávislosti spojený s poklesom autonómnosti vlastných rozhodnutí a väčšiu zraniteľnosť prinášanú vonkajším vývojom. Celkovo vyšší stupeň interdependencie môže prinášať vyšší stupeň nestability medzinárodného ekonomického prostredia.

Na decíznu sféru pri prijímaní mnohých ekonomických rozhodnutí pôsobia okrem ekonomických faktorov i faktory pôsobiace mimo jej rámec. Dianie v ekonomike má spravidla za následok určité sociálne dopady. V niektorých prípadoch ekonomické opatrenia, ktoré sledujú dlhodobejšie ciele prosperity si vynucujú určité úsporné opatrenia s negatívnymi dopadmi na sociálnu sféru spoločnosti. Z týchto dôvodov sa potom ekonomicky správne opatrenia môžu stať nepriechodnými v politickej rozhodovacej sfére. Brzdou pre úsilie zapájať sa do procesov internacionalizácie a globalizácie môžu byť rozpor medzi objektívnou tendenciou k ich rozvoju a protichodnými politickými, vojenskými alebo ideologickými cieľmi určitých politicky relevantných skupín.

Výsledkom objektívnych možností a subjektívnej činnosti konkrétnej krajiny je intenzita a formy jej zapojenosti do uvedených procesov, ktorá je v rozličných krajinách rôzna. V literatúre je miera uvedených procesov kvantifikovaná ako stupeň ekonomickej interdependencie. J.Košnár k problému závislosti ekonomík poznamenáva: "Vo svete neexistuje ekonomika, ktorá by bola úplne závislá od iných ekonomík, neexistuje ani opačný extrém, t.j. úplná izolovanosť od iných."/ Dôležité je si uvedomiť, že vzájomná závislosť ekonomík je dynamická, čiže v priebehu času podlieha zmenám.

Dnes, však už v odborných kruhoch niet pochybností o tom, že výhody del'by práce, zrýchlený transfer inovácií z krajiny do krajiny, možnosti výberu a medzinárodný pohyb tovaru, služieb a kapitálu ľudí a myšlienok priniesli a prinášajú pozitívne efekty, ktoré nie sú v súčasnosti nahraditeľné ničím. Uvedený proces je výsledkom objektívneho vývoja a ako poznamenávajú J.Naisbitt a P.Abundenová: "Svet prechádza od obchodnej výmeny medzi jednotlivými krajinami k jednotnej ekonomike. Jediná ekonomika. Jeden trh. To je najbližší prirodzený stupeň v hospodárskych dejinách civilizácie".

Realizácia uvedeného procesu však zďaleka nie je bezproblémová a idylická. Práve naopak pre ľudstvo sú stavané nové výzvy a problémy, vyplývajúce zo samotnej podstaty procesov globalizácie, internacionalizácie a interdependencie. Základy rozporov uvedených procesov väžia v ekonomickej podstate, ktorá je vytváraná na trhových princípoch. Tieto na jednej strane síce optimálne umožňujú veľmi efektívne využívať výrobné faktory a organizovať výrobu, ale na druhej strane princípy konkurencie bez ktorých je trhová ekonomika nemysliteľná v globálnom meradle znamenajú, že určité subjekty, ktoré v tejto globálnej ekonomike dominujú presadzujú svoje záujmy aj na úkor menej silných a zdatných. To znamená, že výhody globalizácie nemôžu využívať všetci účastníci globálneho trhu rovnako.

Tento stav vedie k mnohým napätiam, otrasom a konfliktom, ktoré sa v súčasnosti prejavujú ako konflikt medzi bohatým Severom a chudobným Juhom našej planéty. V minulosti vyspelé krajiny často riešili takéto protirečenia silou, nátlakom a donucovaním, čo napokon viedlo k tomu, že po istú historickú etapu pomerne značná časť sveta odmietla spoločenský systém založený na trhových princípoch, slobode a demokracii a zároveň aj myšlienku globálnej spolupráce. V konečnom dôsledku však na rozdelenie sveta na dva antagonistické systémy doplatili všetci i keď niektorí viac a niektorí menej. Po zániku komunizmu sa protirečenie medzi bohatými a chudobnými krajinami ozýva s novou nástojčivosťou. Poučenie z historického vývoja ukazuje, že metódy ako je nátlak, sila a donútenie voči slabším strácajú na účinnosti. Krajiny sú na

sebe stále viac závislé. Problémy a kontroverzie jedného regiónu sa veľmi rýchlo prenášajú do zvyšku sveta. V prípadoch keď sa časť obyvateľstva Zeme dostáva do bezvýchodiskovej situácie siahajú po extrémnych metódach, odporu ako sú vojny, fundamentalizmus, terorizmus, extrémizmus, masová migrácia obyvateľstva a podobné prejavy.

Preto je nutné vychádzať z toho, že v tzv. rozvojovom svete sa nachádzajú veľké potenciálne trhy pre tovar, kapitál a ďalšie výrobné faktory z vyspelých krajín. Ved' trhy vyspelých krajín sú často do značnej miery nasýtené. D.Šibl v uvedenej súvislosti konštatuje: "Za týchto okolností "pomoc" poskytovaná Severom Juhu, s ktorou sa veľmi často operuje, nie je ani tak dobročinnosťou, ako skôr strategickou investíciou do vlastnej budúcnosti Severu, otázkou jeho bytia či nebytia".

Ďalším rizikom vyplývajúcim z podstaty súčasnej globálnej trhovej ekonomiky je vývoj v oblasti pohybu financií na finančných trhoch. Súčasný vývoj v tejto oblasti prináša riziká značnej miery nestability. Je síce pravdou, že transfer kapitálu do iných krajín im prináša ekonomický rozvoj, ale často práve v krízových situáciách keď sa cítia byť ohrozeným vzťahuje sa tento kapitál do tradičných centier. Teda aj v tejto situácii sa prejavuje tendencia riešenia krízových situácií na úkor slabších subjektov.

Isté nebezpečenstvo pre zachovanie rovnosti podmienok na svetovom trhu predstavuje možnosť vytvorenia oligopolov ako ekonomicky dominujúcich subjektov, ktoré svojou ekonomickou silou a v určitých prípadoch i politickým vplyvom môžu deformovať fungovanie svetového trhu, ale aj vytvárať zdroje napätia v určitých krajinách. Ešte nie sú tak ďaleko časy, keď niektoré monopoly diktovali, alebo sa o to pokúšali svoje záujmy niektorým rozvojovým krajinám.

Ako analýza najväznejších existujúcich potenciálnych problémov súčasných procesov internacionalizácie a globalizácie ukazuje tieto procesy sa vo svojej ekonomickej podstate môžu rozvíjať iba na trhových princípoch. Na druhej strane ponechať ich rozvoj iba na "neviditeľnú ruku trhu" predstavujú značné riziko. Dnes na prahu XXI.storočia je nevyhnutné hľadať také svetové mechanizmy zvládnutia uvedených

procesov a vytvárať také svetové inštitúcie, ktoré umožnia zvládnuť procesy internacionalizácie a globalizácie tak, aby boli ľuďom na celej našej planéte ku prospechu. Z hľadiska historickej perspektívy môže súčasný globálny systém prežiť iba vtedy, keď dokáže riešiť problémy súčasného sveta ako celku a dokáže uspokojiť potreby a nádeje všetkých, ktorí sú jeho účastníkmi.

1.2.Internacionalizácia a globalizácia politickej sféry

Analýza ekonomických procesov potvrdzuje, že procesy internacionalizácie a globalizácie sú objektívne vyvolávané rozvojom a zdokonaľovaním výroby. Neprestajne sa rozvíjajúca a zdokonaľujúca výroba núti výrobcov jednotlivých krajinách, aby v záujme dosiahnutia čo najvyššej efektívnosti výroby a úrovne svojej produkcie nadväzovali a rozvíjali vzťahy aj mimo svojej materskej krajiny. V prípade, že tak neučinia riskujú stratu konkurencie schopnosti voči iným výrobcom čerpajúcim z medzinárodnej deľby práce a kooperácie. V ekonomike platí, že ekonomické subjekty po dosiahnutí určitej úrovne výroby sú objektívne prinútené zapojiť sa do procesov internacionalizácie a globalizácie. V podmienkach trhu, kde je maximalizácia zisku a efektívnosti rozhodujúcim imperatívom konania každého ekonomického subjektu, vzniká pomerne jednoznačne záujem využívať výhody umožňovaných internacionalizáciou a globalizáciou..

Súčasný problémy, ktoré stoja pred svetovým spoločenstvom však jednoznačne dokazujú, že vývoj svetovej ekonomiky sa nerealizuje izolovane od ostatných sfér života spoločnosti ako sú politika, sociálna sféra, duchovná sféra a ďalšie. Naopak vývoj svetovej globálnej ekonomiky je podmienený a modifikovaný politickými záujmami krajín, alebo ich zoskupení, do určitej miery musí zabezpečovať určitý stupeň globálnej stability a čoraz viac zohľadňovať stav svetového prírodného prostredia, v ktorom sa ekonomická činnosť realizuje. Tieto a ďalšie faktory jasne naznačujú nutnosť kolektívnej, systematickej a globálne koordinovanej činnosti smerujúcej k riešeniu týchto problémov. Domnievame sa, že kľúčom k zvládnutiu uvedených problémov je potrebný nový prístup v troch rozhodujúcich sférach a to

určitou transformáciou svetového trhu, koordináciou a zjednotenie úsilia jednotlivých štátov prostredníctvom zmlúv smerujúcich k ich integrácii a transformácie existujúcich a vznik nových medzinárodných organizácií zameraných na riešenie najväznejších problémov ľudstva.

V oblasti trhu je nevyhnutné upustiť od liberálnych predstáv, že samospasiteľné sily trhu vyriešia všetky problémy. Ukazuje sa, že vo fungovaní samotnej svetovej ekonomiky je zakódovaných niekoľko vážnych problémov. Medzi najvýznamnejšie patria nestabilita finančných trhov, protirečenie medzi centrom a perifériami, problémy so zdaňovaním, možnosti vzniku oligopolov a ďalšie. Vývoj ukazuje, že súčasnú situáciu vo svetovej ekonomike by sme mohli so značnou dávkou abstrakcie prirovnať k situácii, keď sa v rámci jednotlivých národných ekonomík začali nedokonalosti trhu vyrovnávať zásahmi zvonka. V uvedených súvislostiach zabezpečenie efektívneho a spoločensky prijateľného fungovania trhu pripadlo štátu, ktorý môže v určitých hraniciach korigovať jeho negatívne prvky. Prepojením trhového mechanizmu a štátneho intervencionalizmu vzniká moderné zmiešané hospodárstvo. Štát pôsobí v ekonomike prostredníctvom určitého systému hospodárskej politiky.

V súčasnej situácii analogicky situácia dozrieva k tomu, keď v rámci svetovej ekonomiky sú potrebné určité zásahy akási "svetová hospodárska politika" na vyrovnávanie nedokonalostí svetovej ekonomiky. Riešenie tejto situácie je však omnoho zložitejšie ako v podmienkach jednotlivých štátov. Hospodárska politika v rámci jednotlivých štátov sa začala realizovať v podmienkach viac menej sformovaných politických systémov s inštitucionálnou základňou, strany, štátne orgány a inštitúcie. Pomerne dobre bol vybudovaný aj systém regulatívnych prvkov hlavne vynutiteľných právnych noriem a pomerne stabilného právneho procesu. Na základe fungovania ostatných súčastí systému sa formovali funkcionálne prvky v oblasti spoločenského vedomia sa sformovali ideológie a politické doktríny.

Súčasnú ľudstvo stojí v súčasnosti iba na začiatku križovatky, keď sa rozhoduje či dokáže vybudovať taký svetový politický systém, ktorý mu zabezpečí schopnosť

zvládnuť zložité problémy svojho ďalšieho vývoja alebo upadne do chaosu, ktorý môže v konečnom dôsledku znamenať jeho úpadok. Dnešné ľudstvo sa dostalo do situácie keď v dôsledku vlastnej často živej činnosti ohrozuje základy svojej existencie. Po rozpade bipolárneho sveta tieto problémy vystupujú s oveľa väčším dôrazom "svetové spoločenstvo nie je vyzbrojené na také hrozby, ktoré boli zatienené studenou vojnou akými sú degradácia životného prostredia, biologické vyčerpanie, zmeny klímy, emisia kyslých dažďov, demografická explózia, cezhraničná migrácia, AIDS, choroby, etnické a regionálne konflikty, porušovanie ľudských práv, problémy súvisiace s terorizmom atď."

Pre zvládnutie súčasných globálnych problémov je však okrem budovania potrebných mechanizmov potrebné vytvoriť určitú myšlienkovú platformu na báze ktorej je možno dosiahnuť konsenzus maxima subjektov. Za istú inšpiráciu uvedenej súvislosti možno považovať myšlienky J.Naisbitta a P.Aburdenovej, ktorí konštatujú, že: "... najvzrušujúcejšie zvray v XXI.storočí sa uskutočnia nie zásluhou techniky, ale zásluhou čoraz širšej predstavy o tom, čo znamená byť človekom".

Medzi najvýznamnejšie problémy, ktoré v súčasnosti vytvárajú tlak na realizáciu spoločného postupu ľudstva je proces internacionalizácie ekologických hrozieb. Odborné kruhy sa už viac krát a v rôznych súvislostiach zhodli na tom, že ľudstvo sa v dôsledku svojej činnosti poškodzujúcej prírodné prostredie dostalo do situácie, keď v celoplanetárnom aspekte ohrozuje existenčné podmienky svojho bytia. Analýzy ukazujú, že opatrenia v záujme zlepšovania životného prostredia realizované iba úsilím jednotlivých izolovaných krajín sú nepostačujúce. Prax ukazuje, že mnohé krajiny objektívne nemôžu svojimi obmedzenými silami (ekonomickými, intelektuálnymi atď.) riešiť problémy prostredia na svojom území. Ako príklad možno uviesť problém zachovania tropických dažďových pralesov, ktoré majú nesmierny význam pre reprodukciu optimálneho zloženia zemskej atmosféry. Pralesy sa zväčšia nachádzajú na území tzv. rozvojových krajín, ktoré zápasia s vážnymi ekonomickými problémami a nie sú schopné ich udržiavať a ochraňovať. Práve naopak v záujme prežitia časti

tlak na životné prostredie spôsobuje biedu, hlad, šírenie nemocí, čo vytvára komplex príčin rôznych etnických, politických a sociálnych konfliktov. Preľudnenie určitých častí zemegule je príčinou nárastu masovej migrácie obyvateľstva do bohatších krajín, ktoré sa tomuto tlaku bránia. Viacero analýz upozorňuje, že uvedený proces môže v budúcom storočí prerásť vo vážne politické problémy. Ak sa v rozvojových krajinách neuskutočnia, za pomoci vyspelých krajín zodpovedajúce opatrenia na zlepšenie situácie existuje reálna hrozba, že sa obyvateľstvo "svetového ghetta" začne domáhať zlepšenia svojej situácie rôznymi aj násilnými spôsobmi.

Za jeden z extrémnych nátlakových prostriedkov zmeny situácie možno považovať terorizmus. Tento jav má prirodzene rôzne príčiny, ale často je krajným východiskom z negatívnej ekonomickej prípadne politickej situácie. Medzinárodný terorizmus spolu s lokálnymi konfliktmi v tzv. rozvojovom svete môžu veľmi vážne ohroziť stabilitu celosvetového politického systému. Tým, že sa do týchto konfliktov môžu zapojiť aj ďalšie krajiny môže dôjsť k vážnym celosvetovým krízam. Dnes je však ešte väčšou hrozbou skutočnosť, že v krajinách ohrozených nestabilitou a potenciálnymi konfliktmi sa nachádzajú významné zdroje surovín a iných komodít nevyhnutných pre plynulé fungovanie ostatných ekonomík a v konečnom dôsledku svetovej ekonomiky. Za príklad aké dôsledky môže mať takýto vývoj môže slúžiť situácia na Strednom východe a jej dôsledky na svetovú ekonomiku. V druhej polovici nášho storočia sa v medzinárodnom meradle začal rozvíjať veľmi nebezpečný jav ohrozujúci obyvateľstvo jednotlivých krajín s väčšou alebo menšou intenzitou, ktorým je medzinárodný zločin. Pašovanie narkotík, obchod s "bielym mäsom", spolupráca zločincov celého sveta s využitím najmodernejších prostriedkov spojenia a komunikácie sú realitou. Ak medzinárodný zločin využíva pre svoje ciele výhody internacionalizácie je nevyhnutné pre úspech v boji proti nemu využiť v ešte väčšej miere výhody medzinárodnej spolupráce, národných orgánov, boja proti nemu.

Osobitnú a výnimočnú pozíciu medzi objektívnymi faktormi, ktoré si vynucujú spoločnú koordinovanú činnosť celého ľudstva, reprezentuje problematika zachovania

v jednotlivých krajinách ani pomerne jednoznačná tendencia spoločnej činnosti v ekonomickej sfére sa nerealizuje úplne priamočiaro a jednoznačne. Na základe ambivalentného vzťahu ekonomickej a politickej sféry života dochádza k modifikovaniu ekonomických procesov politickou decíznou činnosťou. V jej rámci môže dochádzať a dochádza k presadzovaniu opatrení, ktoré vyplývajú zo sily a záujmov určitých politických zoskupení. Teda vplyv politiky na ekonomiku sa presadzuje prostredníctvom viacerých tendencií.

Prvou je tendencia k intenzifikácii procesov internacionalizácie vyplývajúca z jej ekonomickej výhodnosti a objektívnej nevyhnutnosti. V prípadoch, keď je zisk zo zapojenia sa do medzinárodnej ekonomickej spolupráce jednoznačný, vzniká aj v politickej sfére pomerne jednoznačný záujem vytvárať podmienky pre jeho využitie. Oveľa zložitejšie sa však internacionalizácia rozvíja v prípadoch, ktorých prax poskytuje pomerne veľa. Vtedy, keď určité výhody vyplývajúce zo zapojenia do procesov internacionalizácie prinášajú i určité nevýhody pre celú krajinu alebo iba určité skupiny v jej rámci.

Takáto situácia vzniká, keď napríklad umožnenie prístupu cudzieho kapitálu do krajiny prináša určité výhody i nevýhody. Spravidla platí, že zahraničný kapitál prináša nové ekonomické aktivity, prináša krajine úžitok vo forme daní, zvyšuje zamestnanosť atď.

Na druhej strane tento kapitál môže konkurovať domácemu, môže získať krajine určitý vplyv "ekonomický aj politický", čo môže vyvolávať odpor určitých skupín danej krajine. Podobne protirečivými bývajú opatrenia liberalizujúce zahraničný obchod. Spravidla sa stáva, že odvetvia alebo výrobcovia, ktorí produkujú konkurencie schopnú produkciu majú záujem na ich rozširovaní, naopak producenti ťažiaci z určitého zvýhodnenia na domácom trhu sú spravidla proti rozširovaniu liberalizácie zahraničného obchodu. Diapazón obdobných problémov, ktoré prináša internacionalizácia ekonomickej sféry je celý rad. Uvedené fakty napovedajú, že internacionalizácia vyvoláva v každej krajine protichodné záujmy, ktoré sa nevyhnutne

odrážajú aj v určitých politických koncepciách a postojoch. Svoju organizovanú formu nadobúdajú v určitých politických subjektoch a ich politických doktrínach. Realizuje sa to prostredníctvom získania vplyvu na štátnu moc alebo priamo jej disponovaním. Takto je možné realizáciou konkrétnej hospodárskej politiky ovplyvňovať aj medzinárodné ekonomické vzťahy. V praxi sa potom stáva, že dominantné politické sily vedú krajiny k intenzívnejšiemu alebo menej intenzívnemu zapájaniu sa do procesu internacionalizácie. Platí tu zásada, že každá krajina z internacionalizácie to, čo vyhovuje jej potrebám a záujmom. Môže sa v rôznej miere zapájať do medzinárodnej výmeny tovaru a služieb, pohybu kapitálu, podieľa sa rôznou intenzitou na vytváraní medzinárodných podnikov, participuje na vytváraní medzinárodných energetických, dopravných, telekomunikačných, informačných sietí, spoločných výskumných projektoch atď.

V podmienkach trhového hospodárstva však regulácia vonkajších ekonomických vzťahov krajiny má svoje medze. Štát ich svojou hospodárskou politikou môže intenzifikovať alebo brzdiť. Súkromný kapitál, ale ak je to preň výhodné, v súčasných podmienkach hľadá a veľmi často nachádza spôsob ako aj napriek štátnym hraniciam dosiahnuť svoje zhodnotenie. Teda možno konštatovať, že súkromné podnikanie a liberálny trh sú významným faktorom posilňovania procesu internacionalizácie.

Ďalšími faktormi, ktoré si vynucujú koordinovaný a harmonizovaný postup štátov sveta sú tzv. globálne problémy ľudstva. V súčasných podmienkach je však takýto postup obtiažny a rozporuplný. Ešte stále vo vzájomných vzťahoch medzi štátmi sú veľmi silné princípy suverenity a zvrchovanosti a prejavuje sa uprednostňovanie národných záujmov pred celosvetovými. Teda v súčasnosti ešte tieto záujmy nedosiahli takú jednotu, ktorá by umožnila vytvorenie jednotného mechanizmu regulácie a koordinácie spoločných záujmov a potrieb celého ľudstva. Teda tieto podmienky umožňujú dosiahnutie akcieschopnosti pri zvládaní problémov ľudstva na základe kompromisov medzi rôznymi záujmami.

Súčasnú etapu vývoja medzinárodných vzťahov by bolo možno charakterizovať ako etapu pokusu o postupný prechod k budovaniu mechanizmov zabezpečujúcich riešenie globálnych problémov súčasného sveta. Rozporupnosť súčasného obdobia sa odráža v zložitých prístupoch koncepcie medzinárodných vzťahov. V poslednom období sa vo Veľkej Británii, USA, Kanade a ďalších krajinách formuje vedecký smer, ktorý sa nazýva globalistika snažiaci sa skúmať nové javy vo vývoji sveta v jeho jednote a integrite. Úvahy k uvedenej problematike sa v rôznych súvislostiach objavili vo viacerých prácach už skôr, no v 90-tych rokoch dochádza v uvedenej problematike k novým javom ako rozpad tzv. svetového reálneho socializmu, nové možnosti globálnej komunikácie, rozvoj ekonomických vzťahov na trhovách princípoch a ďalšie procesy. Autori ako G.Stern, M.Vight, M.Nicholson a ďalší predstavitelia anglických univerzít nielenže analyzujú nové trendy vo vývoji ľudstva ako celku, ale pokúšajú sa načrtnúť i určité návrhy na opatrenia slúžiace k prekonaniu problémov súčasnosti. Uvedená teória pracuje s takými teóriami ako globálna štruktúra medzinárodnej spoločnosti a pod. Teória globalizácie zaujíma kritický pohľad na tradičné koncepcie medzinárodných vzťahov, ktoré odvodzujú základ medzinárodného diania od činnosti štátov, ako hlavne realizmus ale i ďalšie teórie medzinárodných vzťahov.

Súčasnú pôsobnosť štátov v medzinárodnom prostredí sa vyznačuje prepletaním dvoch protirečivých tendencií. Prvou je tendencia k univerzálnemu konaniu v súlade s ostatnými (alebo aspoň väčšinou) účastníkov medzinárodných vzťahov. Univerzalizmus sa prejavuje predovšetkým vo všeobecnej snahe dosiahnuť stabilitu, ktorá je predpokladom zachovania mieru a bezpečnosti. Uvedené reality sa objavujú ako dominanty cieľov zahraničnej politiky prakticky všetkých štátov sveta. Uvedené ciele sa v rámci praktickej zahraničnej politiky štátov realizujú prostredníctvom vypracovania a akceptácie takých zásad a noriem správania štátov, ktoré by mohli byť variantou dosiahnutia horeuvedených cieľov. V prípade, že je tento proces úspešný je možné realizovať vyššie formy koordinácie činnosti štátov, ktorými sú medzinárodné organizácie.

Na druhej strane sa v činnosti niektorých štátov čas od času objavujú egoistické potreby, ktoré ak vyústia do realizácie v medzinárodnom prostredí deštruuju a destabilizujú jestvujúci systém, poriadok a rovnováhu. V tejto súvislosti je teda nevyhnutnou podmienkou trvanlivosti každého všeobecne akceptovateľného univerzálneho svetového politického poriadku rovnocenné zohľadnenie hodnôt, potrieb a záujmov všetkých zainteresovaných subjektov. Veľmi dôležité je, aby bol dosiahnutý kompromis i medzi potrebami a záujmami subjektov s rôznorodými a protirečivými záujmami.

Prax fungovania rôznych typov medzinárodných systémov ukazuje, že miera vplyvu jednotlivých krajín na internacionalizačné procesy je rôzna. Spravidla veľké a silné krajiny majú podstatne väčší vplyv ako menšie a slabšie. V dôsledku väčšej miery ich vplyvu je fakt, že môžu ovplyvňovať menšie krajiny. Veľké krajiny mocnosti sa historicky veľmi často usilovali stanoviť vzory medzinárodného správania podľa vzťahov medzi sebou a podľa vlastných záujmov. Takéto konanie však v poslednom období naráža v mnohých situáciách na čoraz silnejší odpor. Ide hlavne o tie prípady, keď veľké krajiny pôsobia na menšie iba silou a snažia sa im vnútiť iba svoje obmedzené záujmy bez ohľadu na záujmy tých slabších. Rozpad "sovietskeho impéria" a vývoj po ňom ukazuje, že nátlakové prostriedky voči slabším subjektom medzinárodných vzťahov majú iba obmedzenú a časovo ohraničenú účinnosť.

Súčasný vývoj ukazuje, že aj veľké krajiny môžu mať reálny a dlhodobý vplyv na procesy internacionalizácie v prípade, že okrem sily a z nej vyplývajúceho vplyvu disponujú aj prestížou a autoritou vyplývajúcou z ich prínosu k riešeniu všeobecných problémov ľudstva.

V procese vytvárania svetového univerzálneho poriadku majú veľký význam i myšlienky, idey a vedomosti na základe ktorých sa tento proces realizuje. Je treba si uvedomiť, že súčasný svet je sociálne, nábožensky, ideologicky atď. veľmi diferencovaný. Z tohto dôvodu je vytváranie určitej jednotnej spoločnej koncepcie riešenia jeho problémov nesmierne zložitým procesom. Pokusy o presadenie určitých

konceptií do reality súčasného sveta často narážajú na ideologické protirečenia a rozpory vyplývajúce z rozporov záujmov medzi ich účastníkmi, ale často tu zohrávajú negatívnu úlohu historicky sformované predsudky a ďalšie faktory.

Proces globalizácie sa v súčasnosti realizuje vnútorne protirečivé aj v inej rovine. Z jednej strany ako sme ukázali sa dnešný svet pod tlakom ekonomickej nevyhnutnosti a naliehavosti riešiť mnohé tzv. globálne problémy univerzalizuje a zjednocuje. Vysoký stupeň ekonomickej prepojenosti, svetový trh, vedecko-technická revolúcia a s ňou súvisiace nebyvalé možnosti komunikácie a dopravy v globálnom meradle posilňujú tendenciu k integrácii ľudstva.

Z druhej strany za posledných 50-60 rokov sa svet z hľadiska rozdelenia na štátne útvary neprestajne fragmentarizuje. Ak okolo roku 1930 existovalo na zemeguli okolo 65 štátov, dnes ich je viac ako 180, čo svedčí o výraznej dynamike diferenciacie. Fakt, že za pomerne krátke historické obdobie podstatne vzrástol počet subjektov medzinárodných vzťahov však nevyhnutne nemusí znamenať, že v principiálnych otázkach nie je možno dosiahnuť konsenzus. Samozrejme, že uvedený fakt, mnohé procesy internacionalizácie v politickej sfére môže spomaliť a skomplikovať, ale nemusí ho zastaviť alebo zvrátiť. V uvedenej súvislosti je nevyhnutné si uvedomiť, že dynamický nárast štátnych subjektov bol spôsobený v rozhodujúcej miere posilnením síl presadzujúcich princípy slobody, demokracie a pokroku. Podstatná časť nových štátov vzniknutých v 20. storočí bola založená preto, lebo národy žijúce vo väčších štátnych útvaroch nemohli naplno a slobodne realizovať predstavy o svojej existencii. Ide o národy a iné society, ktoré žili v podmienkach koloniálneho a neokoloniálneho, alebo komunistického útlaku. Dnes tieto krajiny po získaní nezávislosti a vytvorení vlastných štátnych útvarov môžu realizovať svoje záujmy v medzinárodných vzťahoch bez tútorstva a sprostredkovania inými. Nárast počtu štátov sveta teda nemusí v konečnom dôsledku znamenať prekážku v politickej internacionalizácii. Naopak môže byť východiskom k tomu, aby skutočne všetky relevantné society nášho sveta mohli otvorene a slobodne participovať na riešení jeho problémov.

Vplyvom objektívnych faktorov v súčasnosti štáty sveta vytvorili zložitú sieť štruktúrovaných vzájomných bilaterálnych a multilaterálnych vzťahov v rôznych oblastiach spoločenského života. Podľa sféry pôsobenia tak rozoznávame medzinárodné vzťahy ekonomické, politické, vojenské, právne, kultúrne, ekologické a ďalšie. Práve politické vzťahy však zastávajú spomedzi ostatných zvláštne miesto. Štáty pri svojej činnosti v ktorejkoľvek sfére medzinárodných vzťahov ešte pred začatím svojho konania zvažujú akú odozvu v medzinárodnom spoločenstve ich činnosť vyvolá. Práve oboznámenie ostatných s cieľmi a motívmi svojej činnosti a zaznamenávanie rezonancie na predpokladanú činnosť sa realizuje cez politické a diplomatické rokovania. Medzinárodné politické vzťahy teda tvoria špecifické organizačné rámce pre ostatné druhy medzinárodných vzťahov. Dalo by sa povedať, že okolo medzinárodných politických vzťahov "oscilujú" ostatné medzinárodné vzťahy.

Istá dominancia politických vzťahov vyplýva aj zo vzťahu vnútornej a zahraničnej politiky štátu. Rozhodujúce medzinárodné vzťahy sa realizujú cez vrcholných štátnych predstaviteľov a orgány. Čiže práve tieto orgány politickej povahy majú možnosť tým, že disponujú špecifickými prostriedkami vplyvu a moci vo vnútri krajiny možnosť realizovať medzinárodne prijaté rozhodnutia a opatrenia.

Tým, že medzinárodné vzťahy sa formujú na základe záujmov veľkého počtu subjektov v rôznych sférach činnosti je ich vývoj pomerne zložitý, plný zákrut, vybočení i krokov späť. Tendencia k spoločnému pozitívne sa vyvíjajúcemu postupu všetkých zainteresovaných subjektov sa rodí často veľmi ťažko. V súvislosti s nárastom vplyvu určitých objektívnych faktorov v poslednom období vznikajú predpoklady pre koordinovanejši a jednotnejší postup štátov sveta aj v politickej sfére.

Za jeden z najvýznamnejších faktorov motivujúcich k spoločnému postupu je vývoj svetovej ekonomiky. Rast svetovej deľby práce, výmeny, obchodu, toku financií v súčasnosti dosiahol také rozmery a význam pre jednotlivé krajiny, že ho nemôžu ignorovať. Možno predpokladať, že uvedený proces sa v budúcnosti bude ešte viac

akcelerovať na základe procesu nepretržitého uplatňovania vedecko-technického pokroku vo výrobe.

Ďalšími faktormi nútiacimi štáty k spoločnej činnosti je existencia celosvetových tzv. globálnych problémov, ktoré nie je možno riešiť bez spoločnej koordinovanej činnosti všetkých štátov sveta.

V poslednom období rozvojom globálnych informačných sietí nadobúdajú oveľa väčší význam i také faktory ako je svetová verejná mienka, ktorá môže pôsobiť na politickú sféru v duchu posilňovania spolupráce, koordinácie činností poprípade môže byť prostriedkom nátlaku na také subjekty medzinárodných vzťahov, ktoré v nich konajú kontraproduktívne. V medzinárodnej politike okrem všeobecne prijatých a akceptovaných zásad spolužitia štátov fixovaných medzinárodným právom nadobúdajú vplyv i také hodnoty ako sú pluralitná demokracia, ľudské práva, voľný trh a podobné. Na rozdiel od minulosti keď otázka rešpektovania uvedených hodnôt dominovala iba vo vnútornej politike dnes nadobúda význam i ich medzinárodný charakter. Prejavuje sa to napríklad v hodnotení a pôsobení svetovej verejnej mienky ale aj v rovine praktického medzinárodno-politického života. Napríklad členstvo mnohých významných medzinárodných organizáciách je limitované práve akceptáciou uvedených štátov v zainteresovaných štátoch. Ďalšie medzinárodné organizácie sú vytvárané práve na zabezpečovanie a presadzovanie uvedených hodnôt.

Miera zapojenosti štátov do procesu internacionalizácie v politickej sfére je rôzna a závislá od viacerých faktorov objektívneho i subjektívneho pôvodu. K významným objektívnym faktorom ovplyvňujúcim zapojenosť štátu do procesov internacionalizácie patrí jeho geografická poloha. Spravidla štáty, ktoré sú situované v centrách svetového diania, susedia s viacerými krajinami, majú objektívne väčšiu potrebu nadväzovať a rozvíjať vzťahy s ostatnými. Naopak ostrovné krajiny alebo nachádzajúce sa v odľahlejších častiach sveta nemajú spravidla takú silnú motiváciu k rozvoju vzťahov s inými. V krajinách, ktoré susedia s viacerými inými je väčší predpoklad kríženia záujmov, ktoré môže byť zdrojom problémov s určitou skupinou iných krajín a

naopak. Ak má určitá krajina súhlasné záujmy s inými, môže s nimi vstupovať do vzťahov spolupráce a koordinácie. Miera zapojenosti krajiny do procesu internacionalizácie v konečnom dôsledku závisí od toho, či výhody zo vzájomných vzťahov s inými prevažujú nad nevýhodami. V prípade súladu záujmov zainteresovaných krajín je realizácia ich spolupráce pomerne jednoznačná. Podstatne zložitejšie sa spolupráca krajín realizuje v prípadoch, ak spolupráca s jednou krajinou alebo skupinou krajín prináša zhoršenie vzťahov s inou skupinou. V takýchto prípadoch krajiny spravidla prijímajú takú variantu svojho pôsobenia, ktorá prináša najmenej negatívnych dôsledkov. V dôsledku križovania v záujmov veľkého množstva krajín v rôznych sférach ich činnosti vzniká v medzinárodných vzťahoch široký diapazón vzťahov od najtesnejšej spolupráce vo všetkých oblastiach až po vzťahy vzájomného ignorovania či konfrontácie.

V súčasnom období však začína v medzinárodných vzťahoch dominovať tendencia k hľadaniu takeého "módu vivendi", v ktorom postupne nadobúdajú dominanciu princípy spolupráce, tolerancie a mieru. Presadzovanie týchto princípov vyplýva z dosiahnutého stupňa rozvoja ľudskej spoločnosti, ktorý prináša vysoký stupeň závislosti všetkých krajín a ľudí na našej planéte. O prínose spolupráce a vzájomnej závislosti sme písali v predchádzajúcej časti. K ďalším faktorom, ktoré si vyžadujú spoločnú koordinovanú činnosť ľudstva ako celku patria jeho súčasné problémy.

S procesmi internacionalizácie politiky veľmi úzko súvisia problémy bezpečnosti. 20. storočie s dvomi svetovými vojnovými konfliktami je dôkazom vysokého stupňa závislosti bezpečnosti každej krajiny od bezpečnosti ostatných krajín. Vytvorenie jadrového arzenálu túto tendenciu posilnilo ešte viac. Rozdelenie sveta po druhej svetovej vojne a existencia dvoch protikladných spoločenských systémov znamenali vysoký stupeň ohrozenia bezpečnosti každého štátu. V podstate každý i tzv. lokálny konflikt v tomto období boli s rôznou intenzitou a rôznymi formami zaangažované takmer všetky ostatné krajiny sveta.

V súčasnosti po rozpade bipolárneho systému ľudstvo hľadá v nových podmienkach nový svetový bezpečnostný systém. Vytváranie tohto systému je veľmi zložitou úlohou, pretože pri tak veľkom počte subjektov medzinárodného práva medzi ktorými sú veľké ekonomické, kultúrne, sociálne a iné rozdiely, existuje značné množstvo často protirečivých záujmov, ktoré sú potenciálnym nebezpečenstvom vzniku vojnového konfliktu. Dnes sa k potenciálnym hrozbám bezpečnosti štátov pridružujú i také hrozby ako sú rozdielne subjektívne ciele zahraničnej politiky, nerovnosť (ekonomická, finančná, životnej úrovni atď.), neriešené medzinárodné problémy (surovinové a ekologické), rozpad komunistického systému, vnútorné problémy štátov a neexistencia vyváženého a akceptovaného medzinárodno-bezpečnostného systému.

V uvedenom kontexte dnes bezpečnosť štátu nie je už iba výsostne jeho záležitosťou, ale je závislá v oveľa väčšej miere od bezpečnosti sveta. Ak teda zachovanie bezpečnosti štátu patrí k prioritným cieľom zahraničnej politiky štátu, tak dnes je možno povedať, že splnenie tohto cieľa nie je možné bez spolunáležitostí v bezpečnosti. Čiže štát musí pri zabezpečovaní vlastnej bezpečnosti prihliadať na ostatné štáty a naopak.

Proces internacionalizácie politiky sa realizuje rôznymi spôsobmi. K historicky najstarším tradičným spôsobom činnosti štátov patrí diplomacia. Dnes sa prostredníctvom diplomatických jednaní vytvárajú predpoklady pre koordinovanú spoločnú činnosť štátov v širokom diapazóne v oblasti spoločenského života. V súvislosti s vysokou intenzitou a mnohostrannosťou oblastí v súčasnosti vznikajú nové druhy diplomatickej činnosti ako sú konferenčná a parlamentná diplomacia, diplomacia na úrovni záujmových združení a organizácií atď. Vysokú intenzitu dosahujú styky na úrovni najvyššej štátnej reprezentácie. Diplomatické jednanie spolu s činnosťou medzinárodných organizácií vytvárajú formálny rámec pre internacionalizáciu politiky.

Najvýznamnejším aspektom internacionalizácie medzinárodných vzťahov sa v súčasnosti stal proces ich inštitucionalizácie. Prostredníctvom činnosti medzinárodných organizácií sa tvoria a utvrdzujú systémy regulovania vzájomných vzťahov medzi

štátmi. Za ich pomoci sa vyjednávajú a definujú vzťahy, zásady, normy, procedúry a úlohy účastníkov medzinárodných vzťahov, čo vedie k ich stabilizácii a odstraňovaniu konfliktov. Proces zakladania medzinárodných organizácií dosiahol v súčasnom období výraznú dynamiku. V literatúre sa možno v uvedenej súvislosti stretnúť s termínom "organizačná revolúcia v medzinárodných vzťahoch". V priebehu necelého 20. storočia, od skončenia prvej svetovej vojny sa počet vládnych a nevládnych organizácií zvýšil viac ako desaťnásobne. Veľký počet medzinárodných organizácií odráža zložitosť a veľké množstvo záujmov a sfér ich prejavu zainteresovaných subjektov.

Proces inštitucionalizácie medzinárodných vzťahov sa však nerealizuje jednoducho, priamočiara a harmonicky. V činnosti štátov na medzinárodnej scéne sa realizujú ich záujmy v dvoch navzájom si protirečiacich tendenciách. Prvá tendencia smerujúca k spolupráci na základe rešpektovania takých hodnôt ako je mier, spolupráca, spravodlivosť, poriadok a pod., ktorá napomáha k procesu inštitucionalizácie a internacionalizácie.

Na druhej strane sa v činnosti štátov prejavujú i ich egoistické záujmy, ktoré sa usilujú presadiť za každú cenu. Takéto konanie vnáša do medzinárodných vzťahov odstredivé tendencie, konflikty a v konečnom dôsledku vedú ku destabilizácii medzinárodného systému.

V takýchto prípadoch sa usilujú ostatní členovia medzinárodných organizácií, v ktorých je štát porušovateľ členom ovplyvňovať jeho konanie. Ako prostriedky slúžia využitie vplyvu ostatných členských krajín, nátlaku a v krajných prípadoch i použitie sankcií. Medzinárodné organizácie týmto spôsobom zabezpečujú prostriedky na riešenie sporov medzi štátmi a tým pomáhajú garantovať ich bezpečnosť. Vo svete existuje celý systém globálne i regionálne pôsobiacich medzinárodných organizácií, ktoré sa rôznymi formami usilujú zabezpečiť kolektívnu bezpečnosť štátov. Najuniverzálnejšou celosvetovou organizáciou, ktorá si kladie za cieľ zachovanie svetového mieru a medzinárodnej bezpečnosti, rozvíjanie priateľských vzťahov medzi národmi, organizovanie medzinárodnej spolupráce a koordinovaniu činnosti štátov je

OSN. Tým, že OSN združuje všetky štáty sveta v jej činnosti sa nevyhnutne prejavujú všetky rozdiely a protirečenia, ktoré medzi štátmi existujú. Z dôvodu vnútornej protirečivosti sa v OSN často nedarilo prijímať opatrenia voči narušovateľom národného mieru a bezpečnosti. Činnosť OSN až do 90 rokov nášho storočia bola poznačená predovšetkým protirečeniami medzi dvomi svetovými systémami. Zmena spoločenských systémov v Strednej a Východnej Európe dáva isté predpoklady k univerzalizácii záujmov hlavne v oblasti zachovania mieru a bezpečnosti. Za istých predpokladov sa týmto otvorili možnosti pre vytvorenie svetového systému globálnej bezpečnosti.

Podstatne efektívnejšie sa darí zabezpečovať spoluprácu štátov a garantovať ich bezpečnosť regionálnym medzinárodným organizáciám, ktoré združujú štáty s približne rovnakou úrovňou rozvoja, podobnými štruktúrami a záujmami v zahraničnej politike. V prípade takýchto medzinárodných organizácií sú vytvorené predpoklady ku koordinácii zahraničných a bezpečnostných politík členských krajín, ktoré môžu vyústiť do jednotnej politiky medzinárodnej organizácie. Takto sa proces internacionalizácie politických záujmov dostáva na kvalitatívne vyššiu úroveň, ktorou je integrácia medzinárodných politík členských krajín do jednotnej politiky medzinárodnej organizácie. Ak má uvedený proces aj ekonomické korene, tak ako sme o nich písali v predchádzajúcej časti, sú vytvorené predpoklady k vzniku integračného zoskupenia vyššieho rádu, ktoré preberá určité funkcie svojich členských štátov.

Výrazný rozvoj internacionalizácie života národov a štátov si vynucuje nové prístupy aj v oblasti medzinárodného práva. Tradičný systém medzinárodného práva, ktorý bol založený na zmluvách medzi suverénnymi štátmi prestáva byť spôsobilým na riešenie problémov prinášaných vysokým stupňom internacionalizácie a globalizácie. Úlohou medzinárodného práva je regulácia medzinárodných vzťahov v širokom spektre ich pôsobenia v ekonomickej, bezpečnostnej, politickej, ekologickej a ďalších oblastiach. Globalizácia prináša také úlohy a problémy, ktoré už nie je možné riešiť z pozícií tradičného chápania vzťahov medzi štátmi. Dnes popri regulovaní tradičných vzťahov

medzi štátmi, ktoré sa zvyknú označovať ako intranacionálne, vzniká potreba upravovať vzťahy, ktoré prekračujú úroveň jednotlivých štátov. V medzinárodnej právnej vede sa vedie diskusia o tom, či napríklad popri štátoch medzinárodných organizáciách a jednotlivcoch existuje i "ľudstvo" ako subjekt medzinárodného práva.

Z hľadiska pôsobenia internacionalizácie a globalizácie sa hovorí o podryvami postavenia štátov a oslavovaní ich tradičných atribútov ako sú suverenita, teritorialita, zaručenie národnej bezpečnosti atď. Množstvo odborníkov v tejto oblasti síce hovorí o oslabení postavenia štátu v procese globalizácie, ale nepredpokladajú, že štát skoro zanikne. Skôr sa hovorí o paralelnej existencii transštátnosti popri štátnosti a supraterritorializmu popri štátnom territorializme. Svetový politický a právny systém vo svojom rozvoji prechádza vývojom. V počiatočných štádiách mal anarchický charakter a jeho fungovanie bolo dominantne poznačené konfliktami. Ďalším stupňom jeho rozvoja bolo vytváranie hierarchizovaných štruktúr regulovaných právnymi a politickými normami spolu s rešpektovaním autority a sily. Dnes keď procesy globalizácie v ekonomickej, politickej a ostatných sférach dosiahli vysokú úroveň a štáty sa stali na sebe vo veľkej miere závislé, stojí pred svetovým spoločenstvom naliehavšia potreba vytvárania globálneho systému schopného riešiť najväznejšie problémy dnešného ľudstva. Tak ako sme písali v predchádzajúcej časti o interdependencii štátov v ekonomike, tak dnes možno hovoriť o jej pôsobení špecifickými spôsobmi i v politike.

Žiadny z veľkých problémov súčasnosti teda nemožno skutočne vyriešiť bez vytvorenia takého svetového systému, ktorý na ich riešení nezainteresuje všetkých účastníkov medzinárodných vzťahov. Dnes teória medzinárodných vzťahov i politici celého sveta hľadajú odpoveď na otázku na akých princípoch je reálne vybudovanie takéhoto systému.

Skúsenosti ukazujú, že čisto liberálny prístup neposkytuje záruku riešenia problému, skôr naopak, čiri liberalizmus v medzinárodných vzťahoch priniesol obrovské sociálne

svojho obyvateľstva sú tieto územia využívané na extenzívne poľnohospodárstvo alebo je drevo z nich využívané ako zdroj devíz pre tieto krajiny. Ako počiarkujú závery svetového ekologického summitu z Ria de Janeira bez efektívnej pomoci krajín s najrozvinutejšími ekonomikami nie je možné ekologické problémy rozvojových krajín riešiť. Uvedené súvislosti je treba pripomenúť i ten fakt, že v dôsledku minulého a súčasného usporiadania sveta nie sú rozvinuté krajiny za súčasný stav značnú mieru zodpovednosti. Značná časť súčasných problémov je dôsledkom koloniálnej politiky a nerovnoprávneho ekonomického poriadku určovaného rozvinutými krajinami. Relatívnym úspechom summitu v Riu bolo, že vyspelé krajiny značnú časť svojej zodpovednosti za uvedené problémy priznali. Podstatne väčším problémom však bolo a je z ich strany prijatie záväzkov na odstránenie nedostatkov.

Okrem už spomínaných problémom sú tu i ďalšie, ktoré sú hrozbami v rámci celej planéty. Ako je napríklad znečisťovanie zemskej atmosféry, skleníkový efekt, ozónové diery, znečistenie sladkých i morských vôd na zemi, problémy odpadov, znižovanie množstva biologických druhov atď. V tejto súvislosti je treba konštatovať, že ekologické problémy majú už vo svojej podstate veľmi silný internacionálny rozmer. Veď ak krajina vypúšťa emisie do ovzdušia poškodzuje nielen svoje životné prostredie, ale vo väčšej alebo menšej miere i svojich bezprostredne vzdialenejších susedov a v konečnom dôsledku celú Zem, podobne je to i pri znečistení vôd. Likvidácia určitých rastlinných alebo živočíšnych druhov na území jednej krajiny v konečnom dôsledku ochudobňuje celé ľudstvo.

Ako hovoria výsledky vedeckých analýz, ktoré sa zhodujú je súčasná situácia v oblasti životného prostredia veľmi vážna. Nastal čas a nutnosť systematickej a globálne kooridovanej starostlivosti o zemeľu. K tomu, aby táto činnosť bola čo najefektívnejšia, najúčinnnejšia je nevyhnutné využiť synergický efekt spoločnej činnosti ľudí celého sveta, všetkých štábov a kontinentov. Ďalším problémom, ktorý má globálny charakter a teda viac alebo menej ohrozuje celé ľudstvo je nekontrolovateľný rast populácie v niektorých častiach sveta. Tzv. "populačná explózia" vyvoláva spätne

Porubčan,P.: 1.3. Internacionalizácia duchovnej sféry

Objektívne procesy globalizácie a internacionalizácie v ekonomickej a politickej sfére vytvárajú predpoklady i pre rozvoj špecifických foriem uvedených procesov v duchovnej sfére. V procese výmeny duchovných hodnôt možno registrovať istú vzostupnú líniu, ktorá zaznamenáva výrazné zrýchlenie v druhej polovici 20. storočia. Duchovný život spoločnosti tvorí zložitý štruktúrovaný systém zahrňujúci sféru poznania, umenia, hodnôt, náboženstva atď. V našej analýze sa chceme venovať predovšetkým tým otázkam, ktoré majú z hľadiska rozvoja procesov globalizácie a internacionalizácie najväčší význam.

Najjednoduchšie sa podľa nášho názoru prejavujú procesy internacionalizácie spomedzi všetkých druhov spoločenského vedomia v oblasti vedy a techniky. Výrazne internacionálny charakter vedy vyplýva z vedeckej jednoty sveta. Celý jej vývoj je podriadený jednému cieľu spoločnému pre všetky krajiny, ktorým je čo najhlbšie poznanie prírodných a spoločenských zákonitostí. Nezávisle od génia jednotlivcov vedecké poznatky sú výsledkom vedeckej činnosti. Pokrok vedy je zabezpečovaný vedcami celej planéty, z ktorých každý vkladá svoj vlastný podiel do pokladnice svetového vedeckého poznania. V zaujme dosiahnutia vedeckej pravdy a istoty je prakticky každý vedec svojim spôsobom závislý od ostatných.

S internacionálnym charakterom vedy súvisí i možnosť, čo najjednoduchšieho odovzdávania poznatkov. Vedci sa už od dávnej minulosti usilujú dohodnúť na jednotnom spôsobe odovzdávania poznatkov a informácií. Už v staroveku bola jednotným jazykom vedy latinčina. V oblasti niektorých prírodných vied slúži ako prostriedok komunikácie medzi vedcami formalizovaný jazyk matematiky a logiky. V druhej polovici nášho storočia rozvojom výpočtovej techniky vedci sveta dostávajú do rúk veľmi účinný prostriedok vzájomnej veľmi rýchlej celosvetovej komunikácie, ktorým je výpočtová technika. Dnes systém spojenia cez Internet, satelity a iné telekomunikačné prostriedky vedcom, ale aj iným záujemcom poskytuje neobvyklé možnosti spojenia v rôznych formách.

V podmienkach predbiehajúcej vedecko-technickej revolúcie má veľký význam aj praktická realizácia výsledkov vedeckého výskumu. V tejto oblasti však platí, že čím viac sa vedecké poznanie stelesňuje v technických aplikáciách, tým je viac je jej internacionálny charakter modifikovaný podmienkami národnej reality. Od kedy ľudia prišli na to, že vedecké poznatky môžu mať i ekonomickú hodnotu, začína proces vytvárania politických, právnych a iných opatrení, ktoré bránia určitému nehatenému šíreniu vedeckého poznania. V druhej polovici 19. storočia začínajú štáty budovať patentové úrady, ktoré majú chrániť určité vedecké poznatky, alebo ich technické aplikácie a prípadným záujemcom z iných krajín ich poskytovať za úhradu alebo iné výhody.

V súčasných podmienkach závisí rozvoj vedeckého poznania v jednotlivých krajinách do značnej miery od ich úrovne vedecko-technickej základne. Od jej úrovne a zamerania závisia možnosti stelesnenia a využitia vedeckého poznatku vo výrobe i poskytnutie prostriedkov pre čoraz ekonomicky náročnejší vedecký výskum. Veľký význam nadobúda tzv. "priemysel vedy". Napríklad postavenie moderných prístrojov v astronómii, jadrovom výskume, kozmickom výskume a ďalších moderných odboroch stojí rádovo milióny až miliardy jednotiek finančných prostriedkov. Aj z týchto dôvodov stráca pre rozvoj vedy význam geniálny jednotlivec, ale na význame nadobúdajú rozsiahle vedecké kolektívy. Veda sa tak stáva svojím spôsobom špecifickým výrobným odvetvím.

Veda v dnešných podmienkach z hľadiska národného a internacionálneho má dvojaký charakter. Z jednej strany je národnou, pretože jej rozvoj je spätý so spoločenským, ekonomickým, politickým a kultúrnym životom národov a je súčasťou národnej histórie a kultúry a jej postavenie a úroveň do značnej miery závisí od sociálno-ekonomických možností danej krajiny.

Z druhej strany je charakter vedy internacionálny, jej všeobecná poznatková základňa je majetkom celého ľudstva. Jej gnozeologická podstata nepozná národné hranice, dospieva k totožným teoretickým poznatkom. S rozvojom vedy v priebehu vedecko-

technickej revolúcie sa posilňuje jej všeobecný internacionálny charakter. "Svojim poriadkom a charakterom, úlohami a cieľmi je veda medzinárodná. Úspechy, ktoré veda dosiahla najmä v posledných 50-tych rokoch, presvedčivo ukazujú, že smeruje k tomu, aby sa stala majetkom celého ľudstva". () Hoci hranice do určitej miery limitujú zameranie vedy, jej rozvoj nie je možný v národnej izolácii. Čím viac sa veda rozvíja, tým viac potrebuje zintenzívňovať medzinárodnú spoluprácu a koordináciu úsilia vedcov rôznych krajín. Rozvoj internacionalizácie vedy z jedného aspektu vytvára predpoklady pre úspešný rozvoj vedy v dnešných podmienkach a zároveň umožňuje ekonomický a sociálny rozvoj každej krajiny, ktorá výsledky vedeckého výskumu využíva vo výrobe.

Vo svete rozdelenom rôznymi záujmami však proces internacionalizácie vedy neprebíha priamočiara a bez problémov. Najvýraznejšie sa jeho určité protirečenia prejavujú v procese inštitucionalizácie, internacionalizácie vedy a techniky. Počiatky tohto procesu siahajú do druhej polovice 19. storočia, keď sa začínajú organizovať prvé medzinárodné vedecké konferencie. Neskôr sa začínajú objavovať prvé medzinárodné vedecké organizácie zabezpečujúce istú trvalosť, stálosť a koordináciu výskumu v jednotlivých vedných odboroch.

S rastom významu vedeckých poznatkov pre ekonomickú sféru začína byť internacionalizačný proces vo vede ovplyvňovaný záujmami jednotlivých krajín. Tieto dospeli k poznaniu, že vedecké poznatky môžu byť za určitých okolností tovarom, ktorý môže byť predmetom medzinárodnej výmeny ako každý iný. Krajiny, alebo podniky si začínajú uplatňovať monopolné práva na vedecké poznatky a technické riešenia. Začína sa obdobie obchodu s vedeckými a technickými poznatkami a riešeniami. V roku 1883 je založený medzinárodný patentový úrad, úlohou ktorého je organizovanie uvedenej výmeny.

V momente keď si krajiny začali uvedomovať, že vyriešenie určitých vedeckých problémov je nad ich sily, alebo že je to pre ne inak výhodné začínajú uzatvárať zmluvy o vedeckej alebo technickej spolupráci. Búrlivý rozvoj vedy a jej využitia v poslednom

období je sprevádzaný zásadnými zmenami tradičnej štruktúre vied. V procese vedecko-technickej revolúcie vznikajú nové vedné disciplíny vstupujúce do doteraz nepoznaných oblastí mikro a makro sveta. Typické pre súčasnú situáciu vo svete sú procesy vytvárania vied na hraniciach tradičných vedných odborov, vznikajú komplexné tzv. "hybridné vedy". Nové vedné odbory vznikajú nielen oddel'ovaním, ale aj na základe nových väzieb medzi tradičnými vedami.

Rozvoj vedy v období posledných rokov zaznamenáva výraznú dynamiku. Udáva sa, že polovica vedeckých poznatkov bola dosiahnutá za posledných 20 rokov a až 90% všetkých vedcov na našej planéte sú naši súčasníci. Uvedené fakty svedčia o tom, že dnes už je takmer nemožné, aby jedna hoci i tá najvyspelejšia krajina mohla dosiahnuť špičkovú úroveň v celej šírke a hĺbke poznania. Pre ďalší rozvoj vedy je nevyhnutné, aby sa krajiny špecializovali v určitých vedných odboroch, alebo riešili určité vedecké problémy v spolupráci s vedcami z iných krajín. V praxi sa uvedené potreby riešia na základe medzinárodných vedeckých programov ako napríklad "EUREKA" alebo prostredníctvom medzinárodných výskumných a vedeckých centier pre jadrový výskum "ČERN" vo Švajčiarsku alebo v Dubne pri Moskve a pod.

V procese internacionalizácie a inštitucionalizácie vedy majú značný význam medzinárodné organizácie, ktoré vytvárajú normy a pravidlá pre výmenu a spoluprácu v oblasti vedy a transferu jej poznatkov do aplikačnej sféry. Medzi najvýznamnejšie organizácie v tejto oblasti patria napr. "UNESCO", Medzinárodná organizácia pre atomovú energiu a ďalšie. Vzhľadom k možnému zneužitiu určitých vedeckých poznatkov je úlohou medzinárodných organizácií zabraňovať týmto negatívam. V niektorých špecifických prípadoch sa kontrola šírenia určitých poznatkov stáva aj nástrojom politických a ekonomických záujmov určitých krajín ako napr. "COCOM". Tak ako v iných sférach i vo vede v činnosti štátov existujú tendencie využívať vedecké úspechy pre dokazovanie svojej prestíže a odovzdávanie vedeckých poznatkov sa môže stať a stáva nástrojom zahraničnej politiky.

Pre modernú výrobu je charakteristická nutnosť aplikácií vedeckého výskumu. Rozvoj vedy i jej technická aplikácia je náročná na zdroje. Finančná náročnosť súčasného vedeckého výskumu je veľmi vysoká. Špecializácia alebo kooperácia môže pomôcť ušetriť značné prostriedky a skrátiť čas potrebný k dosiahnutiu konkrétnych vedeckých poznatkov. K medzinárodného transferu vedeckých a technických poznatkov v súčasnosti dochádza v rámci medzinárodných podnikov, alebo budovaním odbočiek veľkých transnacionálnych spoločností, keď sa cez tieto podniky pôsobiace na území viacerých štátov odovzdáva najmodernejšia technológia a "know - how". Ďalšou cestou šírenia vedeckých a technických poznatkov je tovarová forma ich výmeny realizovaná ako kúpa a predaj licencií. O tretej možnosti sme už písali, v rámci ktorej ide o vytváranie spoločných výskumných tímov alebo spoločných ústavov na báze výmeny odborníkov alebo budovania viacnásobných pracovísk alebo spoločného financovania výskumu.

Rast významu vedy a jej praktická aplikácia si vyžaduje i stále väčší počet vysoko kvalifikovaných odborníkov, ktorí sú pripravovaní na vysokých školách alebo vo vedeckých ústavoch. Veľký počet študijných odborov a špecializácií, ktoré jednotlivé krajiny potrebujú sú často nad sily hlavne malých a stredných krajín. Preto sa v posledných desaťročiach výrazne zdynamizoval proces internacionalizácie vzdelania. Jeho najvýznamnejšími prejavmi sú výmena študentov a pedagogických a vedeckých pracovníkov vysokých škôl, výmena vzdelávacích programov, vytváranie spoločných kolektívov pre výskum i tvorbu vzdelávacích programov, vytváranie medzinárodného trhu práce vedeckých a pedagogických pracovníkov a ďalšie aktivity.

Významným faktorom posilňovania medzinárodnej vedeckej spolupráce je existencia globálnych problémov ľudstva. Potreba ich riešenia vytvára tlak na výskumnú sféru v zmysle hľadania účinných postupov na ich riešenie. Tým, že sa uvedené problémy dotýkajú všetkých bez rozdielu národnej alebo štátnej príslušnosti sú posilňované tendencie medzinárodnej spolupráce.

Pre súčasné obdobie je v oblasti vedy a techniky typická objektívna tendencia k difúzii poznatkov a vysokému stupňu spolupráce v týchto oblastiach. Politické a ekonomické zmeny v Strednej a Východnej Európe zrušili mnohé neprekonateľné bariéry v tejto sfére, čo môže byť veľmi užitočné. Zložitejšia situácia je v oblasti technickej aplikácie vedeckých poznatkov, ktorá môže byť zdrojom konkurenčných výhod oproti iným. Táto oblasť je ovplyvnená znakmi tržmi so všetkými pozitívami i negatívami.

Ďalšou významnou súčasťou duchovnej sféry spoločnosti, v ktorej sa realizuje proces internacionalizácie je sféra duchovnej kultúry. Pre túto sféru je typické, že už v dávnejších dobách pokiaľ dochádzalo k stretom rôznych kultúr i bez zvláštnych cieľavedomých zásahov sa realizovala výmena kultúrnych hodnôt a vzájomné ovplyvňovanie. Pre súčasné obdobie je charakteristické, že proces výmeny duchovných hodnôt dosiahol nebyvalú akceleráciu, ktorú umožnilo objavenie a využitie moderných prostriedkov komunikácie. Globálne šírenie kultúry sa najvýraznejšie prejavuje v oblasti tzv. "masovej kultúry". Hollywoodske filmy zhliadnu po ich uvedení stovky miliónov divákov po celom svete, ďalšie stovky miliónov sledujú v televízii tie isté seriály, mladí ľudia sa bavíajú na diskotékach a počúvajú tú istú hudbu atď.

Uvedený proces pôsobí na značnú časť populácie sveta veľmi protirečivo. Na jednej strane sa ľudia z rôznych krajín v procese výmeny duchovných hodnôt spoznávajú, čo napomáha k prekonaniu nedôvery, xenofóbie a ďalších negatívnych javov. Na druhej strane je tzv. masová kultúra kritizovaná za šírenie negatívnych hodnôt ako je násilie a iné negatívne hodnoty. Pod jej tlakom je často zatlačovaná pôvodná kultúra a hodnoty jednotlivých národov a iných etník, čo je tiež isté negatívum uvedeného procesu. Pretože práve rôznorodosť a rozdielnosť robí kultúru zaujímavou. V záujme tlmenia negatívnych tendencií v oblasti kultúry sa štáty prostredníctvom kultúrnej politiky usilujú podporovať svoju autentickú národnú kultúru tak, aby mohla konkurovať s kultúrou iných národov. Ďalším motívom pre uskutočňovanie kultúrnej politiky štátom je jeho úsilie šíriť svoje kultúrne hodnoty a ich prostredníctvom aj iné do iných krajín a tak pôsobiť na ich obyvateľstvo. V odbornej literatúre sa píše o prehlbovaní postavenia

a prestíže štátu ako o jednom z hlavných cieľov zahranično-politickej oblasti. Práve pôsobenie kultúrnej oblasti je významným spôsobom napínania uvedeného cieľa.

Ďalšou sférou kde v poslednom období dochádza k internacionalizácii a globalizácii je spôsob života ľudí. Rozvojom medzinárodného obchodu na báze tovarovej veľkovýroby stá milióny až miliardy ľudí na našej planéte používajú ten istý spoločný tovar (napr. CocaCola a pod.) rovnako sa obliekajú (jeansové nohavice a pod.) móдне novinky z centier svetovej módy sa vo veľmi krátkej dobe objavujú po celom svete. Proces internacionalizácie spôsobu života zasahuje takú špecifickú sféru života ľudí ako je napr. spôsob stravovania. Prakticky po celom svete sa konzumujú talianske cestoviny, hamburgery, špeciality čínskej kuchyne a iné.

Proces internacionalizácie zasahuje i oblasť trávenia voľného času. Stá milióny ľudí na zemeguli vo svojom voľnom čase sledujú tie isté zápasy, venuje sa tým istým športom a iným voľnočasovým aktivitám. Súčasťou trávenia voľného času je i turistika, cestovanie a spoznávanie iných krajín. Odhaduje sa, že ročne navštívi iné krajiny viac ako trištvrte miliardy ľudí. Táto skutočnosť tiež významne napomáha prekonávaniu predsudkov medzi národmi a vytvára podmienky pre rozvoj porozumenia medzi nimi.

Významnú oblasť internacionalizácie tvorí sféra politických hodnôt. Určité zárodoky výmeny alebo osvojovania si hodnôt politického života možno nájsť už v dávnej histórii. Za prehistóriu v tomto zmysle možno považovať šírenie idey zastupiteľskej demokracie, právneho štátu a iné už v starovekom Grécku. V stredoveku boli vo viacerých krajinách využívané systémy nemeckého mestského práva a po buržoázných revolúciách to boli idey humanizmu a ľudských práv. V súčasnosti dospela internacionalizácia platnosti a použiteľnosti uvedených hodnôt cez činnosť medzinárodných organizácií na vysoký stupeň. Medzinárodné organizácie ako OSN, Rada Európy a ďalšie vypracúvajú a v rôznej miere sa usilujú o dodržiavanie ľudských práv, hodnôt demokracie a humanizmu vo svete a v jeho jednotlivých krajinách.

Procesy internacionalizácie duchovného života dosahujú v súčasnosti vysokú úroveň. Sú to však procesy vnútorne značne protirečivé. Z jednej strany vytvárajú podmienky

pre obohacovanie národných a etnických kultúr, inšpiráciu rôznymi inými myšlienkami. Internacionalizáciou humanitných hodnôt sa formujú podmienky k zjednocovaniu národov a ľudstva na všeobecne prospešných princípoch, čím sa humanizujú aj samotné medzinárodné vzťahy. Poznaním ľudí z iných krajín prostredníctvom kultúr sa národy zbavujú predsudkov a otupuje nepriateľstvo medzi nimi. Medzinárodné kultúrne vzťahy vytvárajú priaznivé podmienky pre rozvoj ostatných medzinárodných vzťahov.

Popri uvedených nesporných pozitívach sa v procese internacionalizácie duchovného života objavujú i negatívne momenty, ktorými sú najmä pohlcovanie originality a rôznorodosti národných kultúr. Ďalej v procese výmeny kultúrnych hodnôt dochádza i k pokusom cieľavedomého ovplyvňovania, zmýšľania a konania ľudí v iných krajinách. Uvedený proces je tiež niekedy označovaný ako "kultúrny imperializmus".

Preveniu voči uvedeným negatívam tvorí taký systém internacionalizácie, ktorý nie je realizovaný násilne využívaním prevahy určitých subjektov. V podmienkach slobodnej výmeny ideí je možno vytvoriť predpoklady k harmonizácii tohto procesu. Národom a iným etnikám by malo byť umožnené, aby sa slobodne rozhodli čo v procese internacionalizácie využijú vo svoj prospech v záujme svojich potrieb a čo nie. V duchovnej sfére je predsa dost' priestoru pre špecificky národné i všeobecne platné idey a hodnoty.

II. PROBLÉMY A PERSPEKTÍVY EURÓPSKEHO INTEGRÁČNÉHO PROCESU

2. Genéza koncepcií zjednotenia Európy

Protirečivosť dôsledkov internacionalizácie sa najsilnejšie prejavila na európskom kontinente. Na jednej strane Európa po celé stáročie dominovala v ekonomickom

rozvoji, politickom vplyve a úrovni duchovnej kultúry celému svetu. Na druhej strane sa vo svojej histórii vyvíjala ako kontinent rozdelený na množstvo štátov, ktoré často svoje záujmy presadzovali silou, čo malo za následok celý reťazec konfliktov a vojen.

Uvedené skutočnosti už oddávna reflektovali vo svojich myšlienkach rôzni filozofi, politici, umelci a ďalší, ktorí snívali o zjednotení Európy, ktoré by mohlo zabrániť mnohému negatívnemu. Pri porovnávaní rôznych, historicky vzniknutých koncepcií sa možno stretnúť s ich vzájomnou protirečivosťou. Koncepcie zjednotenia Európy boli často poznačené mocenskými a inými záujmami svojich tvorcov, ktorí pod heslom zjednotenia chceli podriadiť určitému subjektu ďalšie krajiny. V humanisticky orientovaných koncepciách sa však od zjednotenia Európy očakáva zlepšenie osudu jej obyvateľov, zvýšenie ekonomickej vyspelosti či nadobudnutie politickej stabilnosti a zaručenie mieru.

Medzi najstaršie koncepcie zjednotenia Európy patrili tie, ktoré vychádzali z kultúrno-náboženskej jednoty kontinentu. Za oporné stĺpy týchto koncepcií boli považované grécka klasická filozofia, zásady rímskeho štátneho zriadenia a práva a kresťanské náboženstvo. Geograficky, rané koncepcie považovali za Európu, hlavne jej západnú časť nadväzujúcu na románsko-germánske tradície. Medzi prvých hlásateľov kresťanskej jednoty sveta patril Karol Veľký, ktorý však ideu zjednotenia využíval na zdôvodnenie svojej hegemonie. Po jeho smrti začala uvedenú koncepciu presadzovať katolícka cirkev reprezentovaná predovšetkým pápežskou stolicou. Hlavným záujmom cirkvi bolo zabránenie početným vojenským konfliktom a zmiernenie utrpenia bezbranných ľudí. V snahe predísť uvedeným javom bola okolo roku 990 zvolaná synoda do Cahrou, ktorú by sme z dnešného pohľadu mohli nazvať "mierovým koncilom" snažiacim sa humanizovať vojnu medzi kresťanmi. Bolo tu navrhnuté, aby sa boje zastavili v čase cirkevných sviatkov a aby vojenské operácie neboli vedené proti cirkevným objektom a násilie proti cirkevným osobám.⁷ Uvedené návrhy však v praxi takmer neuspeli a problematiku vojen medzi kresťanmi fakticky napomohli riešiť až križiacke výpravy, ktoré ostrie rozporov medzi kresťanmi obrátili proti neveriacim.

Na základe "univerzality človeka" deklaroval možnosť existencie zjednoteného svetového štátu Dante Alighieri. Pod týmto štátom si však predstavoval vlastne zjednotenú Európu, pretože dúfal, že základom tohto štátu bude kresťanské spoločenstvo.

Začiatkom 15.storočia boli uskutočnené prvé pokusy o vymanenie spod dominantného vplyvu kresťanskej cirkvi. V rámci tohto prúdu vystúpil český kráľ Jifi z Poděbrad so svojou koncepciou, ktorá vychádzala z dobových potrieb obrany Európy voči rozmáhajúcemu sa tureckému nebezpečenstvu. Skutočnú záštitu voči nemu videl vo vytvorení medzinárodného obranného systému založenom na rovnosti štátov. Bola to prvá historická koncepcia rovnakých práv a bezpečnosti aj pre malé a vojensky slabšie krajiny.

K oživeniu myšlienok európskej integrácie dochádza v období osvietenstva. Vzniklo viacero projektov na zabránenie vojnových konfliktov na európskom kontinente. Spoločným základom všetkých koncepcií je vytvorenie nadnárodných zväzov štátov. Túto myšlienku obhajovali francúzsky kráľ Henrich IV., český pedagóg a mysliteľ J.A.Komenský, francúzsky osvietenský filozof J. J.Rousseau a ďalší.

Významným príspevkom k problematike udržania mieru na európskom kontinente je pojednanie I.Kanta "Zum Ewigen Frieden" (1795). V tejto práci konštatuje, že ideálnym stavom spoločnosti je mier medzi jednotlivými ľuďmi i štátmi. Vychádzajúc z reality si Kant uvedomuje, že uskutočnenie mierového usporiadania je vzdialeným cieľom. Výraznou podmienkou nastolenia mieru v Európe je podľa neho vytvorenie zjednotených štátov Európy, ktoré chápe ako federáciu republikánskych slobodných štátov, čím sa odlišuje od väčšiny súdobých koncepcií, ktoré boli postavené na existencii monarchií. Uvažoval tiež o zrušení stálych armád, a formuloval princíp nezasahovania do vnútorných vecí suverénnych európskych štátov.

Ďalším vyznavačom nového spoločenského poriadku v 18.storočí bol opát de Saint - Pierre, ktorý považoval dosiahnutie večného mieru v Európe za možné prostredníctvom vytvorenia európskeho združenia. Podľa neho sa mala zjednotiť

Európa na federatívnom základe v rámci ktorého by sa vytvoril európsky parlament. Ideu rovnosti štátov vyjadril Saint - Pierre v požiadavke, aby každý štát v uvedenom orgáne disponoval jedným hlasom.

Objektívnosť spolunáležitost' európskych národov si uvedomoval i švajčiarsky právnik a diplomat E. de Vattel, ktorý vo svojej knihe Zákon národov píše, že európske národy a štáty sú na základe vzájomných vzťahov a záujmov zviazané do jedného celku. Za najlepší spôsob zjednotenia Európy považuje vytvorenie európskej konfederácie.

Obdobie konca 18. a začiatku 19.storočia je poznačené ekonomickými a politickými zmenami, ktoré charakterizoval prechod jednotlivých krajín od feudalizmu ku kapitalizmu. Vtedajšie koncepcie zjednotenia sú podmienené existujúcou politickou a ekonomickou realitou. Základ väčšiny koncepcií tvoril záujem silnejších krajín podriaďť si slabšie pod zámienkou rozširovania a posil'ovania ekonomických vzťahov. Významným predstaviteľom tohto štýlu myslenia bol Napoleom Bonaparte so svojou koncepciou zjednotenej Európy založenej na národno-liberálnych princípoch so svojou dominanciou.

Myšlienky zjednotenia podporovali i Saint - Šimon a jeho žiak A.Thierry. Ich koncepcia spočívala vo vytvorení európskeho nadnárodného štátu na čele s kráľom voleným parlamentom európskych národov. Dvojkomorový parlament mal reprezentovať zákonodarnú moc a rozhodovať prípadné spory medzi integrujúcimi sa národmi.

Svojským príspevkom k európskej integrácii boli i závery mocnosti zastúpených na Viedenskom kongrese v roku 1815. Z konzervatívnych pozícií zjednotenej európskej reakcie hlásali zjednotenie v záujme zachovania existujúceho spoločenského poriadku a zvrátenia výsledkov francúzskej revolúcie a napoleonských vojen. Boli zamerané i na obmedzenie práv a slobôd, ktoré priniesli uvedené spoločenské procesy.

Významným odporcom takéhoto prístupu bol taliansky mysliteľ a politik G.Mazzini (1805-1872), ktorý bol významným obhajcom myšlienky vytvorenia spojených štátov

Európy. Ako odporca monarchie podporoval republikánske formy vlády. Politickými subjektami, ktoré boli podľa neho schopné realizovať myšlienku zjednotenia Európy boli hnutia mladého Talianska, Nemecka, Francúzska a Španielska. Svoju koncepciu "Mladej Európy" sformuloval v roku 1834. Zjednotenie sa malo uskutočniť na demokratických princípoch a pod heslami francúzskej revolúcie. Mazziniho koncepcia bola postavená na princípoch politického zjednotenia progresívnych síl vtedajšej Európy. Určitým nedostatkom jeho koncepcie bolo, že neprikladal význam ekonomickému aspektu zjednotenia. V tovarovej výmene medzi štátmi a rozvoji priemyslu videl iba pomocné faktory napomáhajúce zjednoteniu. Prívrženci jeho myšlienok v Európe, tvrdili, že európske národy sa môžu zbatať a tým zabrániť vojnovým konfliktom na kontinente. Jedinými prípadnými vojnami mohli byť iba tie, ktoré sú vedené proti tyranii a nevoľníctvu. Na báze podobných myšlienok, ktoré vznikli pod vplyvom francúzskej revolúcie z roku 1830 a 1848 hnutia pod názvom "Jar národov" sformulovali svoje idey a koncepcie jednotnej Európy. Predstaviteľmi týchto myšlienok boli myslitelia a politici ako R.Owen, A.Ruge, V.Hugo, Proudhon, G Garibaldi, L.Kossuth a ďalší. V.Hugo napríklad vo francúzskom parlamente v roku 1851 vyzýval k vytvoreniu "Zjednotených štátov európskych" pod vlajkou humanity, slobody a pokroku.

Špecifickú koncepciu zjednotenia Európy poznačenú rodiacou sa teóriou marxizmu vytvorili K.Marx a F.Engels. Ich teória zjednotenia bola postavená na špecifickej úlohe proletariátu európskych krajín v spoločenskom systéme a z neho vyplývajúceho spoločného záujmu všetkých národných oddielov proletariátu na likvidácii kapitalistického spoločenského systému. Idea zjednotenia je v skratke vyjadrená v hesle z "Manifestu komunistickej strany" (1848) "Proletári všetkých krajín spojte sa!". Ideu zjednotenia sa usilovali Marx a Engels realizovať i v svojej politickej činnosti v rámci I. a II. Internacionály.

Názory na zjednotenie Európy formuloval aj V.I.Lenin, ktorý však jej zjednotenie odmietal. Tvrdil, že v aktuálnych podmienkach by zjednotená Európa pomáhala

znásobovať kapitalistický útlak. Podľa neho je zjednotenie možné až po víťazstve komunizmu. Lenin preto píše, že: "... heslo Spojených štátov európskych je nesprávne". ()

V roku 1840 vystúpil so svojou koncepciou zjednotenia Európy pod vedením Francúzska Napoleon III. Približne v tom istom období vystupuje i francúzsko-nemecká organizácia "Liga pre vec slobody a mieru", ktorá na stránkach časopisu "Spojené európske štáty" propaguje myšlienku zjednotenia na demokratických mierových princípoch.

Druhá polovica 19.storočia nevytvárala pre integračné teórie Európy vhodné podmienky. V tomto období sa naplno rozbehol proces vytvárania národných štátov hlavne v Nemecku a Taliansku. Odpoveďou naň bol rast nacionalizmu vo väčšine európskych krajín. V Nemecku sa väčšina integračných teórií obmedzovala na obhajobu zjednotenia krajiny pod vedením najsilnejšieho subjektu, ktorým bolo Prusko. Na obhajobu záujmov sa používali ekonomické argumenty obhajujúce vznik nemeckej colnej únie, ktorá vznikla v roku 1834 a proces zjednotenia sa dovŕšil v roku 1871.

Plány na vytvorenie colnej únie predkladalo i Rakúsko prostredníctvom F.Schwarzenberga. Navrhovali vytvorenie colnej únie s nemeckými štátmi a so svojim dominantným postavením. S takýmto návrhom Prusi nemohli súhlasiť vzhľadom k svojim mocenským ambíciám.

Prvým praktickým pokusom o vytvorenie medzinárodnej organizácie, ktorá sa usilovala o zmiernenie protirečení medzi národmi sa stalo vytvorenie "Medziparlamentnej únie" roku 1899 v Paríži. Členmi organizácie sa stali predstavitelia Francúzska, Veľkej Británie, Belgicka, Dánska, Španielska, Maďarska, ale i Libérie. Za svoje ciele si organizácia stanovila šírenie porozumenia medzi národmi, zlepšovanie medzinárodno-politickej situácie a mierové riešenie sporov medzi štátmi na základe rozhodnutí arbitráže. Prostredníkmi šírenia jej ideí sa stali predstavitelia parlamentov jednotlivých krajín ako demokratických inštitúcií. V atmosfére vyostrujúcich sa rozporov nemohla mať iniciatíva únie nádej na úspech. Naopak v období pred

vypuknutím I.svetovej vojny prevládol vo väčšine európskych parlamentov vypätý nacionalizmus a šovinizmus. Parlamenta odhlasovali svojim vládam vojnové rozpočty, čím umožnili vypuknutie vojny. Po prerušení svojej činnosti počas vojny obnovila únia svoju prácu. Na povojnových kongresoch riešila otázky podieľu zástupcov porazených krajín na rozhodovaní a vyzývala krajiny k porozumeniu a odzbrojeniu, kritizovala prax tajnej diplomacie a pod. Na sklonku svojej existencie pôsobili v tejto organizácii zástupcovia 25 parlamentov, ktorí však nemali na svoje pôsobenie poverenie parlamentov krajín, ktorých boli členmi.

Medzinárodno-politická situácia po I.svetovej vojne a následných mierových konferenciách bola poznačená značnou rozpoltenosťou. Národy kruto poznačené vojnou očakávali od svojich politických predstaviteľov záruky toho, že podobná katastrofa sa už nebude opakovať. Garantom zachovania mieru na základe povojnového "status - quo" sa mala stať medzinárodná organizácia, ktorá bude podporovať a organizovať akcie smerujúce k posilňovaniu spolupráce vzájomne závislých krajín. Takouto organizáciou sa mala stať "Spoločnosť národov" za deň založenia, ktorej sa považuje 28.6.1919 kedy bola podpísaná Versaillská mierová zmluva. Jej prvá časť obsahovala "Pakt Spoločnosti národov", ktorý bol vlastne štatútom organizácie a vstúpil do platnosti 10.1.1920. Členmi organizácie bolo v čase jej vzniku 26 členských krajín, 4 britské domíniá a India. V priebehu jej existencie sa počet členských krajín menil v rozpätí od 30 do 65. Spoločnosť národov formálne existovala do svojho rozpustenia 18.4.1946, fakticky však prestala fungovať v roku 1940.

Pod záštitou Spoločnosti národov vzniklo viacero organizácií, ktoré podporovali myšlienky európskej spolupráce, zjednotenia a mierového spolunažívania. Tieto ciele sa usilovali jednotlivé organizácie presadzovať rôznymi formami a prostriedkami. Ich členskú základňu tvorili prívrženci z rôznych skupín spoločnosti.

V roku 1919 bol v Paríži založený "Medzinárodný zväz združení pre Spoločnosť národov". Jeho činnosť bola organizačne založená na pôsobení národných sekcií v

duchu cieľov proklamovaných Spoločnosťou národov. V čase svojho najväčšieho rozvoja združovala 45 národných sekcií. V I.ČSR bola podporovaná významnými politikmi ako T.G.Masaryk a E.Beneš. Jednotlivé národné sekcie sústreďovali svoju činnosť na propagáciu cieľov Spoločnosti národov medzi obyvateľstvom a najmä študujúcou mládežou. Jej činnosť, hlavne od konca 20.rokov, bola poznačená nespokojnosťou krajín porazených v I.svetovej vojne čo viedlo k jej rozkladu.

V Nemecku počas trvania tzv. "Weimarskej republiky" získali najväčšiu odozvu dve organizácie šíriace idey mierového spolunažívania, spolupráce a zjednocovania, ktorými boli "Európsky zväz mieru" vedený A.Nossigom a "Nemecký zväz európskeho porozumenia" založený v roku 1926 W.Heilem. Medzi obidvomi organizáciami panovala istá rivalita hlavne v oblasti snáh o získanie vplyvu na nemeckú zahraničnú politiku. Hlavné ciele činnosti uvedených organizácií tvorilo úsilie o zabránenie militarizmu a vzniku novej vojny a mierové riešenie konfliktov medzi štátmi. Tieto ciele sa usilovali presadzovať prostredníctvom predstaviteľov politických strán, hlavne sociálno-demokratických a liberálnych a pokrokových spoločenských organizácií. V roku 1927 Nossig predkladá svoju koncepciu zjednotenia Európy založenú na myšlienkach: vytvorenia európskeho mierového systému a európskej integračnej štruktúry, ktorej základom sa mala stať európska colná únia. Heileho organizácia realizovala svoju činnosť v tesnej spolupráci s ministerstvom zahraničných vecí. Usilovala sa o propagáciu nemeckej kultúry a politického myslenia s cieľom prinavrátiť Nemecku jeho predvojnové medzinárodné postavenie. Vytvorením "Výboru európskej spolupráce" sa usilovali predovšetkým o zblíženie s Francúzskom a zároveň sa usilovali o vysporiadanie vzťahov s ostatnými európskymi štátmi.

Nemecká iniciatíva našla odozvu na francúzskej strane tým, že sa pod vedením E.Borela vytvoril "Francúzsky výbor európskej spolupráce", ktorý mal podporu viacerých významných politických predstaviteľov ako E.Herriot, A.Millerand, A.Briand a ďalší. Francúzska ústretovosť voči týmto iniciatívam bola na pozadí medzinárodnej situácie pochopiteľná. Jej náklonnosť myšlienke európskej spolupráce

bola determinovaná pocitom ohrozenia svojho ekonomického postavenia pred rastúcim vplyvom USA, nárastom vplyvu talianskeho fašizmu a pocitom ohrozenia zo strany sovietskeho komunizmu. Francúzsku ochotu podieľať sa na vytváraní nového európskeho, nadnárodného, politického a ekonomického organizmu - "Spojených štátov Európy" predniesol v roku 1938 francúzsky zástupca v Spoločnosti národov.

Koncepcie zjednotenia Európy však nevznikali len na pôde, alebo pod záštitou Spoločnosti národov. Jedným z hnutí, ktoré vzniklo nezávisle od tejto organizácie začiatkom 20. rokov nášho storočia bolo "Paneurópske hnutie" R.N.Coudenhove - Kalergiho. Jeho úvahy a činnosť vychádzali z určitej geopolitickej koncepcie, ktorú predstavil vo svojich prácach "Európska otázka" a z roku 1922 a "Pan-Európa" z roku 1923. V týchto prácach rozdeľuje štáty na základe úrovne rozvoja ekonomiky, kultúry a civilizácie na nasledovné oblasti: Európa (bez Ruska a Veľkej Británie), Veľká Británia so svojimi domíniami, Severná Amerika a USA, ZSSR a Ďalekovýchodná Ázia. Na základe rozboru aktuálnej medzinárodno-politickej situácie robí záver, že Európe hrozia dve mocnosti a to v ekonomickej sfére USA a vo vojenskej oblasti ZSSR. V záujme udržania svojich pozícií voči týmto nebezpečenstvám sa Európa, podľa Kalergiho, musí zbaviť svojich vnútorných rozporov a protirečení. Navrhuje zjednocovanie po etapách, tak ako sa budú pre jeho ďalší postup vytvárať podmienky. Táto koncepcia vychádza z európskej povojnovej reality a preto v prvej etape zjednotenia navrhuje politickými prostriedkami odstrániť princípy napätia medzi víťaznými a porazenými krajinami.

V ďalšej etape po vyriešení politických problémov by malo nasledovať vytvorenie európskej colnej únie, čo by znamenalo rozvoj obchodu a oživenie ekonomiky. Európske národy by tak pochopili výhody zjednotenia a tak by mohla vzniknúť praktická zainteresovanosť na jej ďalšom rozvoji. Vyvrcholením zjednocovacieho procesu by sa malo stať vytvorenie "Spojených štátov európskych", na princípoch podobných fungovaniu USA. Podľa ich vzoru navrhuje za najvyšší orgán zjednotenej Európy dvojkomorový parlament podobný americkému kongresu. Kalergi si však

uvedomoval i zložitost' realizácie uvedeného procesu. Za najväčšie prekážky zjednotenia považoval historickú špecifičnosť vývoja a nerovnaký potenciál jednotlivých krajín. Na prekonanie rozdielov a protirečení medzi štátmi navrhuje v záujme prekonávania nedôvery zjednocovanie uskutočňovať na princípoch rešpektovania zvláštností krajín, garantovanie rovnakých práv a bezpečností pre všetkých a rešpektovanie administratívnej samostatnosti.

Vo svojej koncepcii zjednotenia Kalergi nepočíta s Veľkou Britániou a ZSSR, resp. Ruskom. Zdôvodňuje to prvoradými záujmami Británie v rámci britského spoločenstva a neprijateľnosťou komunistického režimu ZSSR. Domnieva sa však, že i v prípade zmeny systému má Rusko svoje rozhodujúce záujmy vo svojich dŕžavách v Ázii. Za krajiny, ktoré sú predurčené na generovanie procesu zjednotenia považuje Nemecko a Francúzsko, ktoré by mali napomáhať rozvoju menších a slabších krajín. Vzhľadom k potenciálu Nemecka je však presvedčený, že ono po prekonaní následkov vojny je predurčené k dosiahnutiu dominantného postavenia v Európe./3

V roku 1924 začína Kalergi vydávať časopis "Paneurópa" a zakladá "Paneurópske hnutie", pre ktoré sa usiluje získať významných európskych politikov a intelektuálov. V tom istom roku zverejňuje i "Paneurópsky manifest", v ktorom upozorňuje na možnosť vzniku nového vojenského konfliktu v Európe. Zvlášť zdôrazňuje nebezpečenstvo expanzie komunizmu do tohto teritória. V roku 1926 sa schádza prvý kongres Paneurópskeho hnutia, na ktorom je predložená predstava o usporiadaní najvyšších európskych orgánov, ktoré by mala tvoriť "Spolková rada" ako orgán zástupcov štátov, "Federálny úrad", ktorý by mal byť akousi európskou vládou, "Zväzové zhromaždenie" ako európsky parlament voliaci vládu a najvyšší súdny tribunál, ktorý by mal za úlohu riešiť spory medzi štátmi. Prednesené návrhy prijali zhromaždení delegáti 24 krajín rozporuplne. V 30.rokoch dochádza k ústupu tohto hnutia vplyvom oslabovania versailského systému a oslabenia "Weimarskej republiky" za dieťa, ktorých je možno toto hnutie považovať.

Iniciatívy Kalergiho vyvolávali u jeho súčasníkov protikladné odozvy. K stúpencom jeho ideí patrili T.G.Masaryk, E.Herriot, G.Stresemann a ďalší, isté sympatie si získali aj v USA. S rezervovaným postojom boli prijaté vo Veľkej Británii. Z dôvodu istej konkurencie boli odmietané aj zo strany tých ľudí, ktorí boli predstaviteľmi iných organizácií presadzujúcich zjednotenie Európy a napokon i zo strany Spoločnosti národov. Táto presadzovala svoju vlastnú koncepciu celosvetového bezpečnostného systému. Kritizovali ich i predstavitelia malých a menej rozvinutých krajín, pretože sa obávali, že proces zjednotenia by ich oslabil. Slabinou koncepcií bolo i favorizovanie Nemecka, ktoré vyvolávalo v európskych krajinách negatívnu odozvu.

Iniciatívy vedúce k zjednoteniu Európy sa v 20.rokoch objavili aj vo Francúzsku. K ich najvýznamnejším propagátorom patrili E.Herriot a A.Briand, ktorí zastávali i významné posty vo francúzskej vláde. V porovnaní s predchádzajúcimi koncepciami si francúzske získali najviac priaznivcov a zaznamenali najväčší medzinárodný ohlas. Po prvýkrát predniesol svoje návrhy E.Herriot v roku 1924 na zasadaní Spoločnosti národov. Vychádzal z podobných predpokladov ako aj autori, o ktorých sme sa už zmienili. Za základné princípy zjednotenia považoval prehĺbovanie porozumenia, zrušenie colných taríf a zavedenie medzinárodnej arbitráže na riešenie sporov medzi štátmi. Taktiež geopolitické východiská jeho doktríny boli podobné vyššie uvedeným. V záujme prekonania rozporov vyplývajúcich z výsledkov I. svetovej vojny hľadali francúzske koncepcie prívržencov predovšetkým na nemeckej strane.

V roku 1926 vzniká "Európske združenie pre ekonomickú úniu Európy", ktoré si získalo pomerne veľký pozitívny ohlas v priemyselných a finančných kruhoch. K zvýšeniu autority francúzskych návrhov prispel najmä A.Briand, ktorému sa spolu so štátnym sekretárom USA F.B.Kellogom podarilo presadiť podpísanie tzv. Briand-Kellogovho paktu v roku 1928. Podpísaním tejto medzinárodnej zmluvy sa signatárske štáty zaviazali vylúčiť ako prostriedok riešenia sporov vojnu. Napriek tomu sa stretli Briandove plány zjednotenia prednesené roku 1929 v Spoločnosti národov s podobnou

odozvou a kritikou ako návrhy Coudenhove - Kalergiho. Aj v samotnom Francúzsku bola väčšina postojov rezervovaná z dôvodu nedôvery k zblížovaniu s Nemeckom.

Istý priestor pre Francúzsko-nemecké zblížovanie však vytvorilo podpísanie Locamských dohôd v roku 1925, na základe ktorých Nemecko uznalo svoje západné hranice. Na uvedenom základe bolo možné v rokoch 1926-27 podpísať rad ekonomických dohôd s Nemeckom, ku ktorým sa pripojili aj Belgicko a Luxembursko.

Na zhromaždení Spoločnosti národov v roku 1929 A.Briand oficiálne predložil svoju koncepciu spojenia európskych štátov. V diskusii bol jeho návrh podrobený kritike za svoju nekonkrétnosť. Preto v roku 1930 uverejňuje memorandum, v ktorom navrhuje organizovať zjednotenie Európy na federatívnych princípoch. Za hlavné orgány navrhuje "európsku konferenciu" ako riadiaci orgán, v ktorom budú pracovať zástupcovia krajín, "politický výbor" ako výkonný orgán a "sekretariát." V tomto dokumente navrhuje aj variantné názvy európskej federácie nasledovne: Európske združenie, Európska organizácia, Európska únia. Za ciele organizácie stanovuje udržanie mieru, spoluprácu so Spoločnosťou národov a v snahe predísť kritike konštatuje, že európska federácia neohrozí národnú suverenitu. V ekonomickej oblasti zdôrazňuje výhody vytvorenia colnej únie, ktorá umožní rozvoj obchodu a následne i výroby. Za oblasť spoločnej činnosti navrhuje oblasti komunikácií, tranzitu, financií, ale i kultúry.

Takisto ako všetky ostatné koncepcie i uvedená bola prijatá s rozpakmi i kritikou. Najčastejšie im bola vyčítaná nereálnosť plánov sprevádzaná tradičnou nedôverou Veľkej Británie a strachom malých krajín z podriadenia vyvolaného integráciou. Nepriamo vyjadril svoje výhrady i francúzsky prezident Poincaré, ktorý argumentoval v tom zmysle, že je nutné zabezpečovať reálne vzťahy a nemrhať silami a prostriedkami na nereálne projekty. Celkovo však možno konštatovať, že uvedená koncepcia prišla v historicky nepriaznivej dobe. Tým, že vo svete vypukla hospodárska kríza usilovali sa krajiny zmierniť jej dôsledky predovšetkým vo svojich krajinách bez ohľadu na ostatných. Zhoršenie sociálnej situácie vyvolalo rast vplyvu extrémnych

politických síl a v konečnom dôsledku i prvkov nacionalizmu, čo v žiadnom prípade úsilíu o integráciu neprospeľo.

Svojrázny teoretický základ pre "integráciu Európy" poskytuje škandinávsko-nemecká škola geopolitiky. Jedná sa predovšetkým o názory švédskeho politika a profesora R.Kjelena, ktorý dal uvedenej koncepcii meno a nemeckého profesora F.Ratzela. Koncepcia ich geopolitiky vychádza z predpokladu, že štáty ako najorganizovanejšie formy života musia viesť boj s inými štátmi. Víťazi tohto boja dominujú nad porazenými. Za významný dôvod súperenia štátov považujú územia nevyhnutné pre ich rozvoj. V tomto duchu dovŕšil teóriu geopolitiky K.Haushofer, ktorý sformuloval doktrínu tzv. "životného priestoru" pre nemecký fašizmus. Títo svojou činnosťou zameranou na agresiu proti ostatným európskym štátom realizovali politiku "nového európskeho poriadku" pod nadvládou árijskej rasy. Realizácia týchto koncepcií jej činnosti v priebehu II. svetovej vojny mala pre Európu katastrofálne dôsledky.

Ako naznačuje predchádzajúci výklad najznámejších koncepcií a doktrín, idea jednotnej Európy má do konca II. svetovej vojny pomerne dlhú históriu. V dôsledku dejinného vývoja sa Európa vyvíjala ako územne a politicky diferencovaný región s často veľmi protichodnými záujmami, ktoré sa spravidla riešili silou. Množstvo vojenských konfliktov stálo obyvateľov Európy strádanie, straty na životoch i veľké materiálne škody. Z tohto dôvodu mnohí myslitelia vidiac spojitosť medzi rozdrobenosťou Európy a obrovskými obeťami, ktoré spôsobovala hľadali možnosti zjednotenia tohto kontinentu. Z prehľadu vyplýva, že všetky koncepcie boli poznačené dobou svojho vzniku, úrovňou myslenia v danom období, myšlienkovým a osobnostným zameraním autora i ďalšími faktormi, ktoré dávali ich koncepciám väčšie alebo menšie šance na reálny úspech.

Podstatne dôležitejšou skutočnosťou je však to, že až do druhej polovice 20.storočia neboli vytvorené objektívne podmienky pre uskutočňovanie reálneho procesu zjednocovania Európy. V oblasti ekonomiky výhody jej organizácie v regionálnych štátnych rámcoch prevyšovali výhody z prípadného zjednotenia. Z toho vyplýval i

nezáujem a politická neangažovanosť v procese zjednotenia. Vojny ako prostriedok zvyšovania moci a vplyvu krajín sa po dlhé obdobie stali najefektívnejším prostriedkom ich presadzovania. A napokon i v duchovnej sfére napriek spoločným koreňom európskej civilizácie a kultúry sa zdôrazňovali osobitosti a zvláštnosti jednotlivých krajín.

2.2. Historické spoločenské a politické podmienky

integrácie Európy

Európa ako kontinent po pomerne dlhé obdobie novovekých dejín tvorila kľúčovú oblasť celého sveta. Na tomto kontinente sa nachádzali štáty - veľmoci, ktoré si postupne získali a rozdelili moc a vplyv nad rozhodujúcou časťou ostatného sveta. Pri svojej expanzii zlikvidovali alebo podstatne obmedzili vplyv i najsilnejších štátov z ostatných kontinentov. Takto sa v rozmedzí 15.-19.storočia vytvorila obrovská koloniálna sústava podliehajúca európskym veľmociam ako boli Anglicko, Francúzsko, Holandsko, Belgicko, Španielsko, Portugalsko a neskôr Nemecko a ďalšie.

V procese kolonizácie prehrzyzovali v podmanených krajinách proces "europeizácie" podstatnej časti ostatného sveta. Tento proces sa realizoval rôznymi formami v ekonomickej, politickej, duchovnej a iných sférach života v kolónii. V ekonomickej sfére išlo o zavedenie trhových princípov fungovania ekonomík a prevzatie riadiacich funkcií.

V politickej oblasti európania sami tvorili alebo si vybrali a pripravili politické elity, riadiace koloniálne krajiny, zaviedli v nich politické systémy, ktoré boli paralelou krajín Európy alebo riadili kolónie svojimi silami a prostriedkami. Do kolónií boli inplantované európske systémy práva a výkonu súdnej moci.

V duchovnej sfére sa snažili ovplyvniť podmanené krajiny prostredníctvom európskych náboženstiev, uplatňovaním európskych hodnôt a spôsobu života.

V Európe sa tiež tvorili normy medzinárodného práva, boli tu rozhodujúce obchodné centrá, ktoré významným spôsobom ovplyvňovali ekonomiku celého sveta, vznikali tu

prvé medzinárodné organizácie. Celkovo možno povedať, že pre svet až do začiatku 20.storočia bol typický európsky hegemonizmus vo všetkých rozhodujúcich oblastiach spoločenského života.

Napriek uvedeným okolnostiam Európa nikdy v svojej histórii nebola jednotnou. Práve naopak vždy bola rozdelená na rôzne krajiny, ktoré sa usilovali presadiť svoje záujmy a úkor ostatných. Najvýznamnejšie európske mocnosti sa osamote alebo vytváraním historicky prechodných koalícií usilovali dosiahnuť na kontinente hegemonistické postavenie. Novoveké štáty sa vytvárali zväčšia na národných princípoch. Národy, ktoré nemohli vytvoriť svoje štátne útvary žili zväčša v podmienkach národnostného útlaku dominantných národov, štátov, v ktorých existovali. Migráciou obyvateľstva, častou zmenou hraníc a ďalšími vplyvmi dochádzalo k premiešavaniu obyvateľstva, vzniku menšín, čo tiež výrazne komplikovalo situáciu na kontinente. Politicky teda Európa nikdy nebola jednotná, ale naopak celý jej vývoj bol poznamenaný intenzívnymi protirečieniami medzi štátmi a národmi v nej žijúcich.

Aj ekonomický vývoj na európskom kontinente bol po pomerne dlhé historické obdobie poznamenaný významnými protirečieniami. Na jednej strane sa tu postupne prejavuje objektívna tendencia k rozvoju ekonomických stykov na nadnárodnej a nadštátnej úrovni. Z druhej strany je proces rozvoja európskeho ekonomického priestoru a trhu brzdený ekonomickým protekcionizmom väčšiny štátov. Colné a iné bariéry boli veľkou prekážkou výmeny na nadštátnej úrovni.

V duchovnej sfére sa Európa vyvíjala na spoločných princípoch a hodnotách postavených gréckou filozofiou a umením, rímskym právom a štátnou organizáciou a kresťanským náboženstvom. Na tomto ideovom základe sa rozvíjala európska kultúra so svojimi špecifickými črtami. Ale aj v duchovnej sfére popri univerzálnom základe vznikali rôzne špecifické, ideové a náboženské platformy, ktoré sa za istých okolností stávali zdrojom protirečení. Ako jeden z veľmi významných príkladov uvedeného procesu možno uviesť náboženské vojny v 16. a 17.storočí.

Rôznorodosť a diferencovanosť v rámci európskeho kontinentu sa prejavilo i vo vymedzení nižších regionálnych celkov založených na spoločných črtách v ekonomike, národnou kultúrou a geografickou polohou prípadne spoločných záujmoch a iných okolnostiach. Z tohto pohľadu hovoríme o Západnej, Strednej, Východnej, Severnej a Južnej Európe. V histórii, ale niekedy i v súčasnosti vznikali problémy v súvislosti s definovaním toho, čo všetko patrí do Európy. Často za Európu bola považovaná iba jej západná najvplyvnejšia časť, rozličné pohľady však boli na začlenenie Ruska alebo jeho časti do Európy, problémy Turecka atď.

Prvá svetová vojna bola historickým medzníkom, ktorý výrazne narušil hegemonistické postavenie kontinentu vo svete. USA, ktoré vstúpilo do vojny v jej záverečnom rozhodujúcom štádiu, aby ovplyvnilo jej výsledok sa týmto stávajú výrazným centrom medzinárodného vplyvu konkurujúcim Európe. Výsledky vojny znamenajú pre európske krajiny nielen vznik novej svetovej politickej reality, ale objavenie sa aj významného konkurenta na ekonomickom poli. USA uvedomujúce si vzrast svojej ekonomickej, politickej a vojenskej sily začínajú zohrávať čoraz významnejšiu úlohu vo svete. Začína sa kríženie záujmov európskych krajín a USA v ostatnom svete. I keď v období medzi dvoma svetovými vojnami USA používajú svoj politický vplyv predovšetkým na americkom kontinente, ekonomicky sa etablujú i dovedy tradičných európskych sférach vplyvu.

Vznikom ZSSR sa z časti v Európe a z časti v jej tesnom susedstve vytvára ďalší špecifický subjekt tvoriaci mocenskú hrozbu pre zvyšok Európy. Komunistický režim, ktorý zdedil pomerne zaostalú ekonomickú základňu začal intenzívne procesy industrializácie zamerané vo veľkej miere na vojenskú produkciu. V pomerne krátkom čase sa tu vytvoril značný vojenský potenciál, použitie ktorého sa stávalo reálnou hrozbou.

Tým, že európske koloniálne mocnosti boli prvou svetovou vojnou oslabené a zahľadené do riešenia svojich problémov začína pozvoľna slabnúť ich vplyv v kolóniách, kde sa postupne prebúdzajú sily presadzujúce národné oslobodenie.

Neriešené problémy európskeho kontinentu viedli po 20 rokoch k vzniku druhého svetového vojnového konfliktu v tomto teritóriu. Napriek vojnovému spojenectvu sa krátko po jej skončení začína formovať zásadne nový systém svetovej politiky. Na základe dohôd z Jalty a Postupimi dochádza k rozdeleniu sfér vplyvu dvoch dominujúcich mocností protihitlerovskej koalície USA a ZSSR. Druhá svetová vojna dovršuje pokles významu európskeho kontinentu, ktorý je rozdelený na dve protikladné spoločenské sústavy pod patronátom uvedených veľmocí. Rivalizácia systémov sa prejavuje vo všetkých rozhodujúcich sférach spoločenského života.

V politickej a vojenskej oblasti nastáva obdobie "studenej vojny", objavujú sa zbrane hromadného ničenia a akceleruje proces zbrojenia. Vznikajú dve vojensko-politické zoskupenia NATO a Varšavská zmluva, v ktorých jasne dominujú záujmy USA a ZSSR. Studená vojna zmrazila vzájomné politické vzťahy medzi blokmi na minimum. Vzniklo niekoľko konfliktov, ktoré hrozili vypuknutím vojny.

V ekonomickej oblasti sa na rozdielnych ekonomických princípoch a na kvalitatívne rozdielnych úrovniach ekonomických systémov začína presadzovať proces ekonomickej integrácie. Vytvárajú sa ekonomické integračné zoskupenia ESUO, EHS, EU na jednej strane a RVHP na strane druhej. Ekonomické styky medzi týmito integračnými zoskupeniami sa rozvíjali na minimálnej úrovni, čo bolo podmienené objektívne i subjektívne. K najvýznamnejším prekážkam významnejšej spolupráce patria hlavne veľký rozdiel v ekonomických úrovniach krajín tvoriace sústavy, keď krajiny RVHP nemohli do obchodnej výmeny poskytnúť tovary pre ktoré by bol na vyspelých trhoch odbyt. Preto v exporte RVHP do vyspelých krajín Západnej Európy prevažovali iba suroviny a polotovary.

Pretože ekonomiky integračných zoskupení fungovali na základe rozdielnych princípoch, nebolo možné rozvíjať spoluprácu v ekonomike inak, ale iba na báze obchodnej výmeny. Antagonizmy politickej a vojenskej oblasti spôsobovali, že u obidvoch systémov ani nebola veľká vôľa rozvíjať ekonomické styky. Práve naopak

veľké množstvo výrobkov a surovín, ktoré by mohli byť využité v zbrojnom priemysle boli zo strany USA a krajín Západnej Európy embargované.

Celková situácia v politickej a ekonomickej sfére ovplyvňovala i vzťahy v duchovnej sfére. Kultúrne, vedecké, umelecké a ďalšie styky boli obmedzené na minimum. Duchovné vzťahy boli do značnej miery ovplyvňované nezmieriteľnosťou ideológie. Hlavne zo strany krajín tzv. reálneho socializmu bola forsírovaná marxistická doktrína nezmieriteľného ideologického boja proti západným demokraciám. Vedúci predstavitelia týchto krajín si uvedomovali, že pre obyvateľstvo ich krajín sú príznačné idey demokracie, ľudských práv a humanizmu ako i životná a celková ekonomická úroveň krajín s trhovou ekonomikou. Preto sa usilovali o čo najúčinnejšiu blokádu informácií o dianí v demokratických krajinách s trhovou ekonomikou. Napriek veľkému úsiliu sa to nepodarilo a práve moderné informačné prostriedky umožňovali prienik informácií a ideí, ktoré získavali reálny vplyv. V oblasti tzv. masovej kultúry sa presadzoval pomerne silný vplyv na zmýšľanie a správanie obyvateľstva Západnej ale i Východnej Európy.

Vzhľadom k uvedeným protirečeniam a zložitej medzinárodno-politickej a vojenskej situácie boli možnosti realizácie vlastnej zahraničnej politiky prakticky pomerne obmedzené. Vzhľadom k existujúcim hrozbám boli jednotlivé európske štáty nútené k solidarite a spolupráci v rámci existujúcich blokov. Pri realizácii svojej zahraničnej politiky musel každý európsky štát brať do úvahy záujmy a potenciál USA a ZSSR.

Zvlášť obmedzené možnosti realizácie skutočne vlastnej zahraničnej politiky mali tzv. krajiny reálneho socializmu. Ich pôsobenie v tejto sfére bolo prakticky obmedzené iba na dopĺňanie a podporu politiky ZSSR. Tieto skutočnosti však neznamenajú, že tu neboli pokusy o presadzovanie vlastnej cesty vo vnútornej i zahraničnej politike. Tieto pokusy však boli zo strany ZSSR veľmi tvrdo sankcionované. Po invázii do ČSSR v auguste 1968 bolo vazalské postavenie satelitov ZSSR zdôvodnené "teóriou obmedzenej suverenity". Táto teória známa tiež ako "Brežnevova doktrína" vyhlasovala, že záujmy svetového socializmu (čím boli myslené záujmy ZSSR, resp.

politbyra, KSSZ) stoja nad národnými záujmami socialistických štátov. Aj napriek príslušnosti k jednému systému a uvedeným skutočnostiam bola miera podriadenosti sovietskych satelitov rôzna. Príkladmi úsilia o aspoň určitú mieru vlastnej suverenity a sebestačnosti sú Juhoslávia, Albánsko do istej miery Rumunsko, Maďarsko, Poľsko a ČSSR

Európske krajiny orientované na USA v možnostiach realizácie svojej vlastnej zahraničnej politiky neboli tak pevne viazané nátlakom tejto super veľmoci. Miera ich naviazanosti na politiku USA bola rôzna. Niektoré krajiny ako Veľká Británia a najmä Francúzsko sa z pozície "kontinentálnych mocností" usilovali aj o pomerne intenzívne presadzovanie vlastných záujmov v zahranično-politickej oblasti. Typickým príkladom takéhoto konania bolo napríklad vystúpenie Francúzska z vojenskej organizácie NATO. Niektoré menšie krajiny sa rozhodli pre nezúčastnenosť v politických a vojenských blokoch. Vo vzťahu k USA je pre všetky krajiny typické rešpektovanie jeho dominantného postavenia v medzinárodných vzťahoch, čo však neznamenalo, že bezvýhradne a všetci podporovali jeho kroky na medzinárodnej scéne. Za príklad vlastného postoja mnohých štátov možno uviesť kritiku vojny USA vo Vietname alebo inými krokmi. Špecifickým problémom európskej politiky po druhej svetovej vojne bola tzv. "nemecká otázka". Nemecko ako porazený štát vo vojne bolo rozdelené do sfér vplyvu USA a ZSSR. Na tomto základe sa vytvorili dva nemecké štáty, ktoré sa stali členmi rozhodujúcich európskych organizácií, NSR členom NATO a európskych spoločenstiev a NDR členom RVHP a Varšavskej zmluvy. Nemecký bol po celé povojnové obdobie citlivým miestom styku dvoch blokov.

Evolúciu vzťahov dvoch blokov v Európe možno rozdeliť na dve etapy. Prvá etapa od konca vojny do roku 1973 je charakterizovaná silnými protirečieniami medzi nimi, viacerými vážnymi konfliktmi, obmedzením vzájomných vzťahov a neúspechom pokusov o zlepšenie a normalizáciu situácie. Východiskom pre riešenie situácie sa stalo postupné odstránenie zásadných problémov vo vzťahu k Nemecku. V dôsledku tzv. východnej politiky NSR dochádza k vyriešeniu situácie okolo Západného Berlína

1971, nadviazanie diplomatických vzťahov a normalizácia politických stykov medzi NSR a PLR, NDR, ČSSR a ZSSR. Obidva nemecké štáty boli prijaté do OSN. Procesy normalizácie vzťahov v Európe sa normalizovali na pozadí zahájenia rokovaní USA a ZSSR v politickej a vojenskej oblasti. Boli uzatvorené zmluvy v oblasti odzbrojenia a zlepšenia medzinárodnej situácie.

Celkové zlepšenie medzinárodno-politickej situácie vytvorilo priestor pre začatie dialógu o riešení závažných problémov európskej bezpečnosti a ďalších významných problémov života kontinentu. Po predbežných jednaniach na jeseň 1972 sa v období od 1.7.1973 do 1.8.1975 realizuje jednanie Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe. Maratón jednaní 33 európskych štátov, USA a Kanady bol zavŕšený podpísaním Záverečného aktu KBSE. Výsledky jednania boli včlenené do troch kapitol:

1. Otázky bezpečnosti v Európe.
2. Spolupráca v oblasti ekonomiky, vedy a techniky.
3. Spolupráca v humanitárnych a ostatných oblastiach.

Prvá kapitola obsahuje katalóg desiatich zásad, ktorými sa majú riadiť medzinárodné vzťahy zúčastnených krajín. Boli sem zaradené nasledovné princípy: suverénna rovnosť štátov, nepoužitie sily, nedotknuteľnosť štátnych hraníc, teritoriálna integrita, mierové riešenie sporov, nevmešovanie, rovnoprávnosť a sebeurčenie národov, spolupráca štátov a svedomité plnenie medzinárodno-právnych záväzkov. Medzi princípy bol zaradený i princíp platiaci pre vzťahy medzi štátnou mocou a jednotlivcom - rešpektovanie ľudských práv a základných slobôd. Význam záverov helsinskej konferencie bol pre ďalší politický vývoj na európskom kontinente veľmi veľký. Tým, že tu bolo fakticky priznané právo všetkých štátov na slobodu a nezávislosť, pri výbere politického systému boli vážne narušené princípy prijaté v Jalte a Postupimi, ktoré fakticky rozdelili Európu na sféru pôsobnosti super veľmocí ZSSR a USA. Dnes je možno KBSE hodnotiť ako významný stupeň v oslabovaní výsledkov druhej svetovej

vojny. Z hľadiska vytvárania predpokladov pre politické zjednocovanie Európy znamenali prijaté zásady výrazný posun dopredu. Na báze vytvárania podmienok pre spoluprácu európskych krajín, zvýšením úlohy malých a stredných krajín, začatím procesu odzbrojenia sa vytvorili podmienky pre proces riešenia európskych problémov Európanmi. Samozrejme, že rozhodujúce záujmy USA a ZSSR zostali rešpektovaným. Z hľadiska bezpečnosti malo veľký význam podpísanie dokumentov na následných schôdkach vo Viedni a Štockholme.

V období 1975-90 bola najrozporuplnejšou otázkou tá, ktorá tvorila obsah tretieho koša KBSE, čiže oblasť rešpektovania a dodržiavania ľudských práv. Autoritatívne režimy v Strednej a Východnej Európe v záujme zachovania svojej existencie nemohli pripustiť v tejto oblasti výraznejší pokrok. A práve túžba národov po slobode a demokracii v týchto krajinách spolu s ďalšími hlavne ekonomickými a politickými činiteľmi boli hlavnou silou odstránenia týchto režimov.

Odstránenie totalitných komunistických režimov v Strednej a Východnej Európe znamenalo vytvorenie podmienok pre kvalitatívne vyšší stupeň vývoja helsinského procesu a zároveň pre politickú a bezpečnostnú integráciu Európy v de Gaulleovskom ponímaní Európy od Atlantiku po Ural. Následné schôdky KBSE v Kodani a Paríži (1990) a Moskve (1991) znamenali zakotvenie zhody názorov a postojov ako i základných východísk v oblasti chápania demokracie, ľudských práv a vzťahov medzi štátmi.

Významné predpoklady pre novú úroveň spolupráce a integrácie európskych krajín vytvorilo prijatie sociálne trhových princípov ako základu hospodárskeho života bývalých krajín tzv. reálneho socializmu. V Parížskej charte pre novú Európu sa jednoznačne konštatuje: "sloboda a politický pluralizmus sú nevyhnutnými prvkami nášho spoločného úsilia, rozvojom trhovej ekonomiky chceme dosiahnuť ekonomický rast, prosperitu, sociálnu spravodlivosť, rastúcu zamestnanosť a efektívne využívanie hospodárskych zdrojov". ()

Uvedený dokument zakotvuje ešte jednu významnú skutočnosť, ktorá vytvára predpoklady pre integráciu Európy v ekonomickej oblasti. Je tu prejavená ochota vyspelých krajín Európy k solidarite a spolupráci s transformáciou v ekonomikách štátov Strednej a Východnej Európy. Tento fakt je v hore uvedenom dokumente formulovaný nasledovne: "úspech prechodu k trhovému hospodárstvu, sociálnej spravodlivosti, rastúca zamestnanosť a efektívne využívanie v štátoch, ktoré o to usilujú, je dôležitý aj v záujme nás všetkých. Umožní nám spoločne sa podieľať na vyššom stupni prosperity, dosiahnutie ktorého je našim spoločným cieľom. Budeme v tomto smere spolupracovať". ()

Podpis citovaných dokumentov znamená skutočné naplnenie záverečného aktu KBSE a znamenajú aj koniec konfrontácie v Európe. Nové podmienky kladú aj požiadavky na samotnú organizáciu KBSE. Vyšší stupeň jej inštitucionalizácie je dosiahnutý vytvorením stálych orgánov organizácie ako sú: Rada, Sekretariát, Výbor stálych predstaviteľov atď. a v konečnom dôsledku i premenovanie na organizáciu bezpečnosti a spolupráce v Európe k 1.1.1995.

Idea zjednotenej Európy sa objavuje na scéne znova v druhej polovici 80 rokov. Je paradoxné, že vychádza z krajiny, ktorá v povojnovom období prispela výrazne k rozdeleniu Európy zo ZSSR. Nový pohľad na európske problémy súvisel so zmenou politického kurzu v tejto krajine. Vtedajší generálny tajomník ÚV KSSZ M.S.Gorbačov prichádza s koncepciou "spoločného európskeho domu". Po desaťročiach konfrontačnej politiky prichádza ZSSR s návrhmi na zlepšenie vzťahov so svojim najväčším rivalom USA a zároveň si uvedomuje svoju zviazanosť s všeobecnými problémami európskeho kontinentu. Zmena kurzu zahraničnej politiky ZSSR bola podmienená viacerými skutočnosťami.

V 80-tych rokoch došlo v oblasti vzájomných vzťahov USA a ZSSR k zhoršeniu situácie a ďalšej eskalácii zbrojenia hlavne v oblasti zbraní hromadného ničenia. Arénou tohto procesu bola predovšetkým Európa, kde boli umiestnené sovietske i americké rakety stredného doletu, čím sa zhoršila bezpečnosť kontinentu. USA

reagovali koncepciou "strategickej obrannej iniciatívy" a ďalšej modernizácie svojej výzbroje. ZSSR sa síce v prvej fáze usiloval zodpovedať na tieto skutočnosti svojimi opatreniami, ale ukázalo sa, že centrálna riadená ekonomika v podmienkach autoritatívneho politického režimu už nebola schopná nájsť sily a prostriedky na to, aby udržala krok so svojim protivníkom. Sovietske vedenie uvedomujúc si svoje slabiny sa pokúsilo prostredníctvom "perestrojky" zdemokratizovať svoj politický systém a zaviesť určité prvky trhového hospodárstva. Realita však ukázala, že sovietskemu impériu nepomôžu čiastkové úpravy v rámci existujúceho systému, ale len jeho zmena. Krajina sa dostáva do krízy, ktorá vyvrcholila rozpadom ZSSR a začiatkom transformácie politického, ekonomického a sociálneho systému.

Dôsledky týchto udalostí sa veľmi skoro prejavili i v satelitných štátoch ZSSR a v rokoch 1989-90 sa začína zmena systémov aj v nich. Drvivá väčšina týchto krajín sa rozhodla pre prechod k trhovému hospodárstvu, pluralitnej demokracii, dodržiavaniu ľudských práv, právnemu štátu a ďalším hodnotám. Rozpadli sa integračné a vojensko-politické organizácie týchto krajín RVHP a Varšavská zmluva. Vzniká zmena kurzu zahranično-politickej orientácie týchto krajín na vyspelé demokratické krajiny s trhovým hospodárstvom. Nová geopolitická situácia vytvorila i nové podmienky pre rozvoj integračných procesov. V podmienkach po druhej svetovej vojne významne poklesol vplyv Európy na svetové politické dianie. Skutočnosť, že európske politické problémy boli fakticky problémami svetovej politiky prestáva platiť. Po druhej svetovej vojne rozhodujúce problémy svetovej politiky znamenal vzťah USA a ZSSR. Nová geopolitická situácia vytvorila predpoklady pre navrátenie politickej nezávislosti Európy a zároveň nárast jej významu v celosvetovej medzinárodnej politike. V oblasti bezpečnosti sa vytvorili podmienky pre odstránenie nukleárnej konfrontácie, resp. i veľkých vojenských konfliktov vedených klasickými prostriedkami. Nové podmienky umožňujú znižovanie vojenskej angažovanosti a prítomnosti vojsk USA a ZSSR na kontinente.

V ekonomickej oblasti sa vytvoril priestor pre zvýšenie významu a konkurenčných schopností európskej ekonomiky voči tradične dominujúcim USA a intenzívne sa rozvíjajúcim ekonomickým zoskupením tichooceánskej skupiny štátov ako i voči ostatnému svetu. Rozvoj spolupráce všetkých krajín na kontinente vytvára nové impulzy a predpoklady pre makroekonomický rozvoj i zlepšenie životnej úrovne všetkých obyvateľov.

V rámci koordinovaného prípadne jednotného postupu je možno efektívnejšie a lepšie riešiť tzv. globálne problémy a .to hlavne v oblasti ekológie. Zvýšením svojho potenciálu Európa môže aktívnejšie pristúpiť i k pomoci riešiť ďalšie problémy našej planéty.

Nový potenciál sa vytvára i pre posilňovanie európskej identity, ochranu a zachovanie tradičných európskych civilizačných hodnôt a kultúry. Súčasťou uvedených procesov je vytvorenie podmienok pre rozšírenie a posilnenie demokratických princípov do vzťahov vnútri Európy.

Uvedené možnosti existujú v súčasnej Európe ako určitá potencia, ktoré môže priaznivých okolností dospieť k uvedeným cieľom. Naplnenie uvedených cieľov je však podmienené úspešnou realizáciou procesu europeizácie Európy. Už dnes možno konštatovať, nebude ani jednoduchý, priamočiary a bezproblémový. Jeho úspešnosť bude závisieť od schopností a ochoty prekonávať historické protirečenia a bariéry i rozdiely, ktoré tu existujú. Odstránenie bipolarity a rozpad doterajších politických, bezpečnostných a ekonomických štruktúr prináša nové problémy.

V politickej oblasti dochádza hlavne u transformujúcich sa krajín Strednej a Východnej Európy a tiež štátov na území bývalého ZSSR k znovuožiovaniu idey štátnej a národnej suverenity. Uvedený proces má veľmi často konfrontačný charakter a tragické dôsledky (vojna v bývalej Juhoslávii, vojenské konflikty v SNŠ). Pokojnými prostriedkami sa rozpadla ČSFR. V uvedených krajinách v súvislosti s uvedenými procesmi dochádza k nárastu vplyvu nacionalizmu, ale i časť populácie v západnej Európe sa dostáva pod vplyv tejto ideológie. Živnú pôdu ideológia nacionalizmu

nachádzajú v oblastiach s tradičnými protirečeniami medzi národmi, národnosťami a etnickými skupinami, ktoré sa nepodarilo zatiaľ uspokojivo riešiť.

Mnohé štáty sa len ťažko zbavujú svojej suverenity pri presadzovaní vlastných záujmov v rámci kontinentu. Národné zvláštnosti, historicky vzniknuté protirečenia, bariéry a stereotypy sú veľkou prekážkou pri budovaní a rozširovaní kompetencií nadštátnych inštitúcií, tak ako si to vyžaduje proces integrácie v Európe. Aj v západnej Európe existujú príklady skeptického a zdráhavého prístupu k týmto problémom. Ako klasický príklad uvedených prístupov možno uviesť Veľkú Britániu, ale i Nórsko, Švajčiarsko a iné krajiny. Každá z uvedených krajín má pre svoje zdržanlivé postoje k integrácii svoje špecifické pohnútky.

V Strednej a Východnej Európe ako i na území SNS sú veľkou prekážkou normalizácie vzťahov medzi krajinami neriešené, alebo neuspokojivo riešené teritoriálne spory, napr. medzi Ruskom a Rumunskom, Poľskom, Ukrajinou, Litvou a ďalšie. V iných prípadoch ide o problémy s národnostnými menšinami žijúcich na území iných štátov, ako sú národnostné menšiny v Rusku, Juhoslávii a SR, otázka menšín v Košové atď.

Veľmi významnú skupinu problémov, ktoré problematizujú integráciu Európy tvoria ekonomické rozdiely. Ide hlavne o rozdiely v rozdielnej technologickej úrovni, štruktúre a výkonnosti ekonomík rôznych skupín krajín. Ide hlavne o podstatný rozdiel uvedených ukazovateľov medzi krajinami Západnej Európy a krajinami Strednej, Východnej a Južnej Európy na strane druhej. Popri uvedených rozdieloch tu existujú i bariéry vystupujúce z rozdielných princípov riadenia a organizácie ekonomiky. Z týchto skutočností vyplývajú aj často priepastné rozdiely životnej a sociálnej úrovni krajín Európy, čo vedie k rozdielnym záujmom v ekonomickej i politickej oblasti. Na rozdiel od politických problémov je vyriešenie uvedených ekonomických protirečení objektívne dlhodobejšou záležitosťou s mnohými rizikami a nebezpečenstvami.

www.euroekonom.sk